Hon. Rédaction
de la Revue arménienne HANTESS
au Couvent des R.R. P.P. Méchitharistes
à VIENNE
VII Mechitharistingasse

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ
ՏԱՄՈՒԼ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԶԿՐՊ ՏԱՐՒՆ

WIEN 82
BESTELLT
3.3.94

1894

ԹԻՒ 3 ՓԵՏՐՎԱՐ 15

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ
Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԶՄԻՒՐՆԻԱ
ՏՊԱԳՐ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Երես	
Մամլոյ Ոճն ու Ներգործութիւնը	65	ԽՄԲ.
Գապիկ	70	Մ. ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ
Իմ Մանկական Յիշատակներս	75	Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ
Կեանքը	79	Յ. Ս. ԴԻՄԱՔՍԵԱՆ
Զուգիշ	80	ԳԷՈՐԳ ՄԱՇՍԷՐ
Բժիշկ Տոքթ. Սերվիչեն Լֆեների*	82	ԽՄԲ.
Ծննդեան յիշատակներ	85	ՄՈՒՇԱՇ
Հայ Ընթերցատան Բասմնիգամեակի Հանդէսը	87	Վ.
Տարեդարձ Ծննդեան Վեհափառ Սուլթան Աբդուլ Համիտ Բ. կայսեր	90	ԽՄԲ.
Թղթակցութիւն	92	ՇԱՇՆՈՒՐ
Լրաբեր	94	ԽՄԲ.

ԱԶԴ

Ա. ՄԱՄՂՈՅ *գաւառական այն բաժանորդներն որ ցարդ նախորդ տպրուան (1893) բաժնեգինը չեն վճարած՝ կ'հրաւիրուին իրենց պարտքը հատուցանել Խմբագրութեանս մինչև 1894 Փետրվար 28 ին։ Այս պայմանաժամէն ետք՝ Խմբագրութիւնս ալևոր պարտաւորի դադրեցնել թերթերու առաքումն եթէ իր հրաւէրն անլսելի մնայ։*

Ս. ՍԻՎՐԻԱՐԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿՔ

ՍԵՓ ԳՆԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆ

Այն համբաւաւոր վաճառատունն՝ ուր կը ծախուին գանազան բամպակեղէն, բրդեղէն, մետաքսեղէն նիւթեր, վաղուց կը վայելէ ոչ միայն Իզմիրի ամեն հասարակութեանց համարումն, այլ և իր բոլոր դաւառային յաճախորդներուն վստահութիւնը որ արդէն քալ գնահատած են իր ապրանաց ընտրութեան, տոկունութեան, լաւութեան, չափերու ճշտութեան և գիներու անհամեմատ չափաւորութեան դժալի առաւելութիւններն այնպէս որ միշտ դոհ մնացած և այն վաճառատունը պատուած են իրենց յանձնարարութեամբ։ Ինչպէս՝ յարդ նոյնպէս և այսուհետև Սիվրիսարեան վաճառատունն պատրաստ է միևնոյն դիւրութիւններն ընծայել տեղւոյս յաճախորդներուն, և յատկապէս դաւառացոց ուշադրութիւնը կը հրաւիրե վերոյիշեալ առաւելութեանց վրայ։ Պարտին վստահ լինիլ թէ իրենց յանձնարարութիւններն դրամ կամ դործակատարներու միջնորդութեամբ, ամենայն ճշտութեամբ ու փութով պիտի կատարուին։ Ընտարակոյս դաւառացի և տեղացի նոր յաճախորդներ պիտի փութան, անձամբ դիմելով վրձնել, ապրանաց դերազանցութիւն, Սիվրիսարեան ընդարձակ մերձանոցներու մէջ՝ որ կը դտնուին՝

Այն – Եօրկնէ կաշխատի ֆաբրիկեն տեղ վերջը խանի ուղին։

Անանք որ կ'վաճառքին իրենց երկերն թերթիս մէջ ծանուցուած տեղեն, կ'ընդրուին որ երկերկու օրինակ խմբագրութեան հասցնեն։

ԼԱ ՖՐԱՆՔՖՕՐԹՈՒԱԶ

(LA FRANCFORTOISE)

ԾՈՎԱՑԻՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆԿՖՈՐԹԻ

Դրամագլուխ ֆր. **6,250,000** Պահեստի դրամ **1,270,312** ֆր

Ընկերութիւնս կ'ապահովագրէ չոգենաւով ուղարկելի ամեն տպրանք ինչպէս և դրամածրար ևայլն դիւրամատչելի պայմաններով։

Գնոց և այլ ամեն տեղեկութեանց համար կը հրաւիրուին դիմել առ ընդհանուր գործակալն Զմիւռնիոյ և շրջակայից՝ Վէգան Ծէրէեան,

ՅԱԿՈԲ Գ. ՎԻՄԵԱՆ

— Բարև, բարեկամ, ո՞ւր գաբլիս։

— Ո՛ւֆ, վրայիս ձեռք մը հագուստ չինել տալու։ Այս ինչ բան է, եղբայր, ո՛չ մէկ դերձակէ գոհ կրնամ մնալ։ Ամառ ձմեռ դերձակ կը փոխեմ։

— Գնա մէկը յանձնարարեմ, այս անգամ հոն գնա և պիտի տեսնես թէ որքան գոհ պիտի մնաս։ Շատ դնահատելի յատկութիւններ ունի, գործի մաքրութիւն, գիներու ճշմարիտ ամենութիւն և արագ պատրաստութիւն։ Գնա՛

ՊՕՂՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻՆ

37 Օսման Զադե խան, վերի յարկ, 37 Բեյօղլուլըր Պուլ

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ՆԱԽԿԻՆ ՓՕՆԹՈՒԱՐ ԲԱՐԻՋԻԷՆ

ՑՐԱՆԿԱՑ ԹԱՂ

ԻԶՄԻՐ

ԱՆԿԼՕ-ԻՍԹԸՐՆ

ՔՕ-ՕՐԷՐԱԹԻՓ ՔՕՄՓԱՆԻ

ԼԻՄԻԹԸԴ

ՄԵԾ ԵՒ ՃՔԵՂ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԿՏԱՒԵՂԷՆՆԵՐՈՒ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐՈՒ

ԵՒ

ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐՈՒ

ՅԱՏՈՒԿ

ՊՐԱԶԱԳԻՏՈՒԹԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՇԱՏ ՉԵՂՉԵԱԼ ԳԻՆԵՐ

կամ աղքեցիկ հեղինակութեան մը ներշնչութեամբ, ի հարկէ մամուլն իր իսկական նպատակէն կ'շեղի, այս է ուղղել և լուսաւորել հասարակաց միտքը, եւրոպական դարձուածները և վէպերը աւելի կարեւորութիւն կ'ստանան անոր մէջ, հասարակաց դատողութիւնը, զանազան դիպաց անգիտակցութենէ, կ'նիրհէ և կամ՝ անստուգութեան և անհոդութեան մէջ կ'տատանի։ Այս մտային թմրութեան սպառ տալու համար չեն բաւեր տեղային աննշան լուրերու յիշատակութիւնն, թաղական ու թեմական այլ և այլ անցից նկարագրութիւնն, քաղաքական, սահպ մեզի համար անկարեւոր, դիպաց ղեկուցումն, անհատական, թատերական և հանդիսական գործերու պատմութիւնն, այլ հարկ է ժողովրդեան մտաւոր և բարոյական յառաջացման նպաստող հարցեր վիճաբանութեան ենթարկել, տոհմային հիմնարկութեանց մատակարարութեան և եկեղեցական օրինաց կիրառութեան եղանակն ի քնին առնուլ և արդար ու անաչառ ոգւով դատելով՝ ակներև անկարգութեանց մատ դարմանը դնել։ Այնուհետ՝ թէև կարեւոր, դժուարին է օրագիրներու համար այդ ուղղութիւնն. իսկ հանդէսներու բաժինն է մերթ ընկերային և իմաստասիրական, մերթ հնագիտական ու լեզուաբանական խնդիրներ պրպտել, խընդիրներ՝ որ մեծ մասամբ անմիջական յարաբերութիւն չունենալէն զատ ժողովրդեան կենաց հետ, սահպ տաղտկալի և անընթեռնլի կ'մնան, մատեաններու մէջ ամփոփուելու և դիտանականներու խորհրդածութեան նիւթ հայթայթելու յատկութիւնն ունենալով։

Ցատի կ'հետևի, որ հայ մամլոյ ներգործութիւնը չատ թեթև, գրեթէ աննշան է հանրային կարծեաց վրայ, և երբեմն վնասաբեր, երբ կ'յուզէ այնպիսի խնդիրներ և կ'նկարագրէ այնպիսի պատկերներ որ կ'օտարացնեն դասմը թեթևամիտները իրենց բնիկ շրջանէն և արտակեդրոն դաղափարներու կ'մղեն։

Պարտ է սակայն խոստովանիլ, թէ հայ մամուլն չունի այժմ այն ոճն որ երբեմն անձնականութիւնները կ'չօշա-

վէր, զրպարտութիւններ կ՚հնարէր, ուղղասէր գրիչներու և արդարասէր գործողներու անունը կ՚արատաւորէր, անշահ ու եռեռելի ծաղրանկարներ և երգեր կ՚յօրիներ ընտիր և ազնիւ դէմքեր մուրտակելու համար, և միշտ բուն խնդրէն կ՚խոտորէր որպէս զի հասարակութեան միտքը պղտորէ և նպատակին աւելի շուտով հասնելու համար ճամբան յարդարէ։ Հայ լրագրութեան տարեգրութեանց մէջ ոճի և բացատրութեան այս ակամայ կամ կամաւոր վայելուչ եղանակն զարդացում մ՚է արդարև, որքան որ նախորդ եղանակն վնասուց պատճառ եղած է, վնասներ՝ զոր չատեր տեսան և հետևանաց վրայ այժմ չատեր կ՚ողբան։ Սակայն տուժողը չէ այս կամ այն կուսակցութիւնն, այլ նոյն ինք հայ ժողովուրդն՝ որուվրայ հնարամիտ և ճարպիկ թերթեր չատ աւելի կ՚աղդեն քան լոհական և լրջամիտ հրատարակութիւններ։

Սակայն ժողովուրդ ըսելով՝ չկարծուի թէ դաւառահայն հայոց կ՚ակնարկենք։ Ինչպէս առաջ նոյնպէս այժմ հայութեան կեդրոնը Մայրաքաղաքը կ՚համարուի, քանի որ հայն իր դիրքով, իր իմացական և նիւթական կարողութեամբ, իր դրական և լրագրական գործունէութեամբ, իր վարչական կեդրոնացմամբ և իր պաշտօնական աղդեցութեամբը միշտ դերակշիռ տեղ մը բռնած է անդամն տոհմային կարդադրութեանց և պաշտօնական անօրէնութեանց նկատմամբ, մինչդեռ դաւառացիք՝ այդ կայութեան առաւելութիւնները ճանչնալով՝ ընդունած են անձայն և անչշուկ ինչ որ բխած է կեդրոնական աղբիւրէն։ Ուստի՝ եթէ հայ մամլոյ ներգործութիւնն իր չափը գտնուղ հայոց վրայ այնքան զդալի չէ եղած, չէ զարմանք եթէ նուազ զդալի արդիւնք ունեցած լինի հեռաբնակ հայոց վրայ որ առ հասարակ տեղական լուրջ օրագրութենէ զուրկ՝ միայն կեդրոնէն հասած արձագանքները կ՚լսէին, ստէպ իրենց իսկական պիտոյից անյարմար, անմիակ մտայ անորոշ և անիմանալի միտում պայմանաւ, և նոյն իմացական անգործութեան մէջ կ՚յարաւէին։ Իսկ այժմ՝ թէև հայ մամուլն աւելի ծաւալ

ունի, թէև աւելի շատ ընթերցողներ կ'գտնէ գաւառներն քան թէ հինգ տաս տարի առաջ, բայց արի՛ տես որ չէ կարող դոհ ընել՝ թէ ոճին, թէ պարունակութեան և թէ գնոյն պատճառաւ, այն մտայնի և բարոյական ծարաւն որով գաւառացի ռամիկ ժողովուրդը կ'պապակի կենաց անհրաժեշտ եղած տարրական ծանօթութեանց համար։

Եւ ի՞նչ է այդ մտաւորական սովին պարզ դարմանն եթէ ոչ՝ պարագայից ներածին չափ՝ բաժանորդական ընկերութեան մը կազմութիւնն, որ նպատակ ունենայ առողջապահական, արհեստական, տնտեսական, հողագործական, կրթական եւ գիտելիք պարունակող տեւորներ, գրքոյկներ հրատարակել և աժան գնով տարածել այն կողմերն ուր տգիտութիւնն, և տգիտութեան արդիւնք եղող զանազան զեղծումներ և նախապաշարմունք այնքան չարիք կ'հասցնեն դրեթէ նախնական վիճակի մէջ ապրող ընտանեաց և անհատներու։ Մեր մեծատուներն պարտին գլխաւորապէս սատար գտնուիլ այսպիսի ընկերութեան մը իրենց դրամական կարողութեամբ, և այդ գրական աշխատութիւնը խումբ մը ձեռնհաս գրողներու մէջ բաժնել օրինաւոր վարձ մը սահմանելով։ Այդ պաշտօնը չէ կարող կատարել մեր արդի մամուլն, վասն զի աւելի հակամէտ է հասարակութեան ոչ միշտ գովելի քմահաճոյից յարմար լուրեր, վիպական հրաշալի պատահարներ գրի առնուլ և տեղական ճաշակի և աղգեցութեանց համապատասխան նիւթեր ընտրել քան թէ ժողովրդեան դաստիարակութեան նպաստող հիմնական, և չահաւէտ ծանօթութիւններ և գիտական տեղեկութիւններ տալ։

* * *

Եթէ արեւմտեան հայոց մամուլն, արդի դրութեամբ, ստիպուած է մնալ իր առջև դծուած սահմանին մէջ, և թէ իրեն չէ հնարին ուղղակի ներգործել իրերու և հե-

ռաւոր մերաղնէից վրայ, եթէ ծանր ընթացք մը բռնելով՝ կ'ծորչի անձնական վէճերէ, և կարելի եղածին չափ, թերևս համերաշխութեան ղդայման բերմամբ, հակառակասիրութեան ոգին կ'զսպէ՝ քննադատականէն հրաժարելով, արևելեան հայոց մամուլն բոլորովին տարբեր տեսարան մը կ'ընծայէ մեզ։ Այդ մամուլն՝ որ այժմ թէ ուսումնական, թէ բանասիրական և թէ հրապարակ բանական տեսակէտով ղդալի առաւելութիւններ ունի քան մերինն, որ տոհմային կենաց այլազան երևոյթներու դըրաւոր արտայայտութեան մասին աւելի ճոխ և հմտալից նիւթեր կ'պարունակէ, որ ունի, եթէ ոչ միշտ մեզ դիւրըմբռնելի բացատրութիւն, դէթ ընթերցանութեան աւելի ուշագրաւ ուսումնասիրութիւններ, այդ մամուլն՝ զարմանալի բան, հակամարտ չհերու առպարէզ դարձած, ատեպ կուսակցական ոգւոյն ամենէ անախորժ գոյները կ'ներկայէ։ Զարմանալի, ըսինք, վասն զի մեզ այնպէս կ'թուէր, որ Կովկասի հայոց խմբագիրներն՝ մեծ մասամբ համալսարանական դիտութեամբ օժտուած՝ եւրոպական քաղաքակրթութեան հետամուտ, եւրոպական լրջամիտ օրագրութեան ծանրաբարոյ դրութեան հմուտ, ի բաց թողած են վիճաբանական այն լեզուն որ միայն թերակրթութեան և յոռի կրից արդիւնք է։ Եւ սակայն կ'գտնուին եղեր և անդ-թերթեր որ կ'անուանարկեն բանադատելու տեղ, կ'հայհոյեն համոզելու տեղ, որ իրենց ուղղութեամբն աւելի արժանիք և յարգու ծաւալում վայելող թերթերու բաժանորդներն յապշտակելու համար զանազան դռեհիկ միջոցներ ի գործ կ'դնեն եղեր։ Եւ այս անարժան չարժումներն՝ որ վատ ներդործութիւն կ'ունենան միշտ ժողովրդեան վրայ, որ հայ օրագրութեան պատիւը կ'աղարտեն, յատկապէս նշմարելի են եղեր նոր լոյս տեսնող թերթի մը մէջ՝ որ իր մրոտ մատն մինչև մեզ հասցնելու փորձ փորձեր է, և որ ինքզինք կ'հռչակէ իբրև օրագրութեան տիպար և լուսաւորութեան վառարան։

Եթէ յարգ նախանձն ու կառուսիրութիւնն ուղեցոյց

բռնելու տեղ՝ հայ թերթերը՝ չենք ըսեր երկրորդական խնդիրներու, դէթ Աղգին բարոյական ու եկեղեցական կարևոր հիմնարկութեանց և օրինաց չուրջն համերաշխութեամբ չարժելու ու գրելու դիտումնին ունենային, մի չատ վերահաս աղէտներ չվիտի դայլն պաշարել ատոմութեամբ մեր մէջտեղն ու սիրտը։

ՊԱՊԻԿ

(ՎԻՊԱՆ)

Ա

Տաղանդ մ'է Պապիկ. գրագէտ չէ, ոչ ալ իմաստասէր, բանաստեղծ, հոգերան. հին ու նոր գրողներու տարբերութիւններուն և կրնէներուն վրայ բնաւ գաղափար չունի. խոհարար մ'է պարզապէս, բայց խոհարար, տաղանդ մը։ Ընդկահաւ լեցնելուն մէջ հաւատարիմ չունի, իր խորոված բաղը խմրագիրներու արժանի կերակուր մ'է, դդումը՝ որքան ալ մարդուս գանկին մերթ նմանելու պատիւն ունենայ՝ դդում է միշտ, և սակայն քանի քանի ժուժկալ պատուելիներ Պապիկի պատրաստած դդումի կերակուրը ուտելով դժուարահաւան փափկակերներ դարձած են. ահա այս տեսակ մարդ մ'է Պապիկ որուն ճաշարանը մտնելն և անկից ալ դուրս ելնելը դլուխ բռնելու առիթ մ'է չատերու համար. «Պապիկին ճաշեցի» ըսելը մարդուս արժանապատուութիւնը կ'աւելցնէ։

Պապիկ մասնաւորապէս նշանաւոր է իր լեցուցած հնդկահաւերուն համար. կ'ըսեն թէ աչքէ ընկած պատուելի մը՝ այս վերապատուելի թուչունին անուշ հոտը առնելով օր մը՝ ճաշարանէն անցած ատեն՝ նուաղումի պէս բան մը եկեր է վրան, ինչ որ ստոյգ է սակայն Պապիկ չարաճճի մկկ անգամ հնդկահաւ կ'կերցնէ իր յաճախորդներուն և այդ օրը ճաշարանին մէջ ոչ պարապ ամոթ մը կ'մնայ, ոչ ալ պարապ դլուխ մը, այնքան մեծ է ճաշողներուն ըրած աղմուկը՝ որ սպասներու կռինչին և սպասաւորներուն սաւր ալաղակներուն հետ խառնուելով՝ մար-

դուս ըղեզը կ'թնդացնէ. գոնէ այս է քանի մը համեստ վարժապետներու կարծիքը, որք երբեմն՝ դիսաւորներու ալէս՝ կ'երևին այս ճաշարանին մէջ ու լռիկ մնջիկ կ'ուտեն իրենց հնդկահաւը, խորհրդածելով անոր պատճառած աւաքինութեանց վրայ, պէ, ինչ որ ալ ըսուի, մարդ հնդկահաւ մ'ուտելէ ետև առաքինի կ'դառյ ինքզինքը։

Պզտիկ, դիրուկ մարդ մ'է Պապիկ, սև, անհանդարտ աչքերով, կարմիր այտերով ու քիչ շատ կարմիր քիթով։ Եթէ աչքի զարնող բան մը կայ իր երեսին վրայ այն ալ պեվան է, լեցուն ոլորուն պեխ մ'որ խրոխտ հով մը կուտայ դէմքին։ Տղայ հասակին մէջ զաւառներէ Պոլիս գացած, հոն վարպետ խոհարարներու քով աչակերտած ու հիմա Իզմիր հաստատուած է իր հաշոյն, ուր լաւ գործ կ'տեսնէ. ժիր, խնայասէր մարդ՝ ամեն տարի պզտիկ գումար մը մէկդի կ'դնէ, իր սիրտը կոյս մնացած է դեռ և կ'երևի թէ այսպէս պիտի մնայ քանի որ ոչ սիրոյ և ոչ կնոջ համար չողոքորթիչ հաւատք մը չտածեր Պապիկ, «սէրը սին գայլայլիկ, կինը լիկ խաղալիկ», անուն երգ մը դիտէ դուր երբեմն կ'սուլէ, երբեմն կ'մրմնջայ, իր զուարթ ժամերուն մէջ։

Կիրակի իրիկուն մը՝ այս համբաւաւոր խոհարարը, հագուած կապուած, պեխը արտասովոր կերպով ոլորած, ու իր լեցուցած հնդկահաւերուն պէս սիրալով վազզեղ մը կ'անցնէր։ Աչնան իրիկուն մ'էր աղուոր՝ աւելի տաք քան թէ զով ու դուռ պատուհան լեցուեր էին աղջիկներով, կիներով, զուարթ, չալակրատ բազմութիւն մ'որ անցորդներէ ժպիտ ու բարևներ կ'քաղէր։ Պապիկ՝ ընչտակի նայուածքներ ցանելով աջ ու ձախ՝ կ'երթար, առանց միտքէն բան մը անցուներու, սիրոյ անյաղթ, երբ իր աչքին դպաւ բարձրահասակ, դեղձան աղջիկ մը բաւական գեղեցիկ և որու մարմինը՝ թէև Պապիկի խորհած բաղերով չէր անած՝ բայց սով ալ կրած չէր թուեր, ու խոհարարին կ'նայէր այս աղջիկը, իր կենդանի թուխ աչքերով, յամառ տաք նայուածք մը որ շատ բաներ կ'ըսէր, այլ ինչ օգուտ որ Պապիկի սրտին չէր խօսեր։ Խոհարարը ճամբան չարունակեց, անտարբեր, այլ երբ՝ պահ մը՝ ետքն դարձաւ, տեսաւ որ իրեն կ'հետևէր այդ նայուածքը, միշտ տաք, միշտ յամառ։

Երկու օր ետքը Պապիկի միտքն ընկաւ այս նայուածքը, աղջկան դէմքը աչքին առջև եկաւ պահ մը, «ինչ ալ աղուոր կոյս էր», մտածեց, «Վիտանի պէս պոյ, Վխտախի պէս մարմին . . . Ինտոր ալ կ'նայէր կոր . . . »։

Իրկունը պատահարար նոյն միջոցէն անցաւ Պապիկ, աղջիկը դուռն էր նորէն ու կ'խօսէր բարեկամուհիի մը հետ, բայց երբ Պապիկը նշմարեց, խօսակցութիւնը դադրեցնելով, անոր վրայ սևերեց աչքերը, միշտ տաք, միշտ ըղձայայտ Պապիկ հաճոյք զգաց այս նայուածքէն, իր անախտաւորութիւնը կ'փայփայուէր, «Ախ աղջիկը հետս բան մը ունի», մտածեց, «դիս աչքը բռնած ըլլալու է», ու կուրծքը տնկած, կարտուելով կ'քալէր, ինքն ալ նայելով աղջկան ու թեթև ժպտելով։

«Ն'ն», կ'ըսէր ինքնիրեն Պապիկ, հետևեալ օրը, սագ մը ձեռքը որու փետուրները կ'հանէր· «Ա՛ս Իզմիրցի աղջիկները մարդս սագի տեղ կը դնեն եթէ մարդ սագի նման քիչ մը, ես ցցուներու եմ այդ աղջկան որ չէ թէ միայն սագի չեմ նմաներ, հապա սագը եփելուն մէջն ալ, ինծի նմանող չունիմ· ամմա ճիշտը աղուոր կտոր . . . քիչ մը աւելի յունարէն գիտնայի . . . ինչ է նէ զլուխ կը հանեմ . . . Պապիկի ձեռքէն թռչունը չըվախիր դևերուե՜ամբ . . . ամմա ինչ ալ թռչուն . . . այս իրիկուն անգամ մը անցնիմ անկէ . . . : Եւ իրիկունը դործը աւելի յառաջացաւ, Պապիկի անցած առեն, աղջիկը դուռն էր նորէն ու հառաչ մը ձգեց, սիրտ բղխած, զսպուած պղտիկ հառաչ մ'որ Պապիկի սիրտին գնաց չիւ-չիտակ։

«Տեսնենք դործը ո՞ւր պիտի երթայ», խոհարարը կ'մտածէր ճամբան չարունակելով, «դիս հաղբերեր է կ'երևի, մինակ որ . . . ճիշտը աղուոր աղջիկ . . . ետ դառնամ ու անգամ մը ալ տեսնեմ ան աչքերը . . . բայց աղջիկներուն՝ չատ երես տալու չիգար, ոպա՛ ինչ կ'ըլլայ պէ Պապիկ, չե՞ս տեսնար կոր աղջիկը վրադ հոգի տալու պէս կ'նայի կոր . . . » ու ետ դարձաւ։

— Ալ կարդուինք, հոդիս, ըսաւ Պապիկ թերի ցունարենով մը։

— Աիդիս մը ևս համբերէ, Պապիկս, դեռ չաբաթ մ'է մօրաքոյրիս մեռնիլը, արդէն ասանկ դուռը կենալս ալ չվայլեր, բայց ուշ է, մարդ չտեսներ, յարեց Էրինին։

— Ա՛խ, Էրինիս, անուշիկ Էրինիս, ամիս մը, գիտես ինչ՞է սեր է ամիս մը։

Գիշերը ժամը տասն անցեր էր, դուռն էին երկուքնին, մինակ, բաւական առենէ իվեր Պապիկ սկսեր էր այս ցոյն աղջկան հետ սիրաբանել դրեթէ միշտ այսպէս, ուշ առեն դուռը։

— Բայց ինչ՞ պէտք կայ ամիս մը սպասելու, չարունակեց

Պապիկ, կամաց մը կ'կարգուինք կ'լմննայ կ'երթայ, ինչու մայրիդ ալ չես խօսիր կոր և ասանկ վախնալով դուռը տեսնուելու տեղ համարձակ ամեն օր գամ երեսդ տեսնելու, գիտես որ օր մը եթէ երեսդ չտեսնեմ, հիւանդ կ'ըլլամ։

— Ամեն այրերն ատանկ կը խօսին, ըսաւ Էրինի, քծնոտ։

— Ա՛խ, Էրինիս տաքէն պապէն չեմ վախնար, բայց օր մը եթէ քեզի չտեսնամ, սիրելիս, գործս կ'լմննայ կոր։

Ու Պապիկ նայելով որ մարդ չկար չորս դին, Էրինին գըգուեց, չոյեց, « որքան կ'սիրեմ քեզ, Էրինիս, որքան »։ . . ։

— Ես ալ, Պապիկս, բայց. . . հանդարտ, կեցիր, խօսինք։

— Այս խօսելուն վերջը չկայ, ասանկ դուռն ալ կենալով կրնայ ըլլայ որ պապիս, հիւանդանաս . . . գոնէ խօսէ մայրիդ կանոնաւոր կերպով նչանուինք, քանի անգամ ըսի որ դուն իմս ես, ես ալ քուկդ, անանկ չէ՞, լաւ, ինչու ուրեմն մայրիդ չես բացուիր կոր։

— Մայրիս չբացուելուս պատճառը ահա ի՞նչ է, Պապիկս, ուրիշ մէկը կ'ուզէ կոր դիս, մայրս կը փափաքի որ այդ մարդը առնեմ, ես չեմ ուզեր կոր, անոր համար քիչ մը համբերէ հիմակուհիմա, քանի մը օր ևս անցնի, անկից ետքը ամեն բան կարգի կ'մտնայ։

— Ուրիշ մէ՛կը կ'ուզէ կոր քեզի, հարցուց Պապիկ, թերևս նախանձ մը զգալով։

— Ի՞նչ հոգդ, Պապիկս, ես քուկդ եմ, ըսաւ աղջիկը խընդուքը զսպելով։

— Էրինի՛ս, անուշիկս . . .

— Հանդարտ, հանդարտ Պապիկ, բայց . . . ըսաւ Էրինի յանկարծ, ցած ձայնով ու կէս մը ներս քաշուելով, « մայրս արթնցած պիտի ըլլայ, կ'հաղայ կոր, բաժնուինք, Պապիկս . . ։

— Կեցի՛ր, յարեց Պապիկ, երբ պիտի տեսնուինք նորէն . . .

— Կիրակի, գիշեր բարի . . .

— Կիրակի՞ . . . չորս օր ետքը՞ . . . ինչու Էրինի . . . վաղը իրիկուն տեսնուինք, վաղը, հոգիս։

— Չ'էր, ըսաւ Էրինի, ամբողջ թաղը մեր խօսքը կ'ընէ կոր, կ'բամբասուինք կոր, արդէն ըսի քեզի, ուսոի առեն մը, գոնէ երկու շաբաթ ատկ չտեսնուինք, գիշեր բարի, կիրակի, չ'մոռնա՛ս։

Ու Էրինի դուռը գոցեց կամացուկ։

Իրաւ կարեկցութեան արժանի դէմք մ'առաւ Պապիկ երբ

մինակ մնաց, հազիւ քանի մը վայրկեան տեսնուեր էր աղջկան հետ ու կ'ստիպուէր բաժնուիլ անոր մէ, ինքը որ կուզէր ժամեր անցնել անոր քով և, ինչ որ անտանելի կ'ըլլար իրեն, չորս օրէ առաջ ալ չ'պիտի կրնար երինին տեսնել չո՛րս օր, բայց ի՞նչպէս պիտի կրնար համբերել այդքան ատեն, պիտի անցընէ՞ն այդ չորս օրերը, չորս անգամ արևը պիտի ծագէր, չորս ալ՝ մարը պիտի մտնար, որպէս զի իր սիրականը տեսնէր նորէն, կ'խորհէր Պապիկ, ու չէր ուզեր մեկնիլ, այդ տունին մօտ դեռ երեկէն ալ հաճոյք կ'զգար ու կ'երթար, կուգար փողոցին մէջ, կարօտալի նայուածք մը ձգելով տունին վրայ որու դուռը, պատը, սեմը պիտի համբուրէր եթէ չվախնար որ մէկը կրնար տեսնել։

Ո՛չ, չէին անցներ այդ չորս օրերը, երկու օր միայն կրցաւ համբերել Պապիկ, երրորդ օրը ալ ինքիրմէ ելէր էր, երկու օր ինչ քաչեր էր ինք գիտէր ու հիմա երինին կ'ուզէր, անոր կարօտն ուներ, անոր ձայնը լսելու, անոր դէմքը տեսնելու։ Անոր հետը ըլլալու չարչրող լուֆ մը կապարի պէս կ'ծանրանար իր կուրծքին մէջ, ինքը կը քաչէր այդ աղջիկը ու իրեն կ'թուէր թէ պիտի չկրնար տունը երթալ քանալ այդ երրորդ իրիկունը, եթէ, գոնէ վայրկեան մը, երինին չտեսնէր, ուստի ճամբայ ընկաւ ու երբ աղջկան նստած փողոցը հասաւ, տեսակ մը անհանգստութիւն եկաւ վրան, իր ոտքերը առջև չէին երթար։ Կարծես կ'կթոտէին, ու ատեն ատեն պզտիկ սարսուռ մը կ'անցնէր վրայէն, « ինչ՞ ունիմ » , մտածեց ծանրօրէն քալելով, կարծես թէ խիրտս դող պիտի ելնէ, դժուարութեամբ չունչ կ'առնեմ կոր, ինչ տարօրինակ բան է ասի, վախ մը կայ սիրտիս մէջ, ինքզինքս տղայ մը կզգամ կոր, աման աղջիկ մէկ տեսնայի . . . արդեօք դո՞ւռն է . . . հիմա քնացած պիտի ըլլայ . . . ժամը տասնմէկն է . . . ։

(Պիտացածն յաջորդ թուով) ՄԻՀՐԱՆ Վ.ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ԻՄ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԷՍ

ՁԲ

Հին ժամանակներ Իզմիրի Ս. Մեսրոպեան վարժարանի ուսումնական և վարչական դրութիւնը հեռի էր համեմատութիւն և ներդաշնակ ամբողջութիւն մ'ընծայելէ։ Երկար՝ խիստ երկար տարիներ Անդրէաս վարժապետ վերի սրահի բարոյական և ուսումնական ընթացքի վրայ միայն ունէր իրաւասութիւն և անոր համար միայն պատասխանատու կը դտնուէր հոգաբարձուներու ժողովի առջև։ Երբ եռքէն իր իշխանութիւնն ընդարձակուելով՝ տարածուեցաւ վարի ու քովընի սրահներու վրայ, երբ մէկ խօսքով ընդհանուր Մեսրոպեան վարժարանի տեսուչն՝ կամ այն ժամանակի լեզուով «կարդադիրն» եղաւ, հապաւ ուրեմն կ'մտաբերէր այդ իշխանութեան համահաւասն կիրառութիւնն ընել՝ բոլոր ուշադրութիւնն իր նախասիրած «վերի սրահի» վրայ կեդրոնացնելով մինչ ցվերջ։ Հաստատապէս կ'երևի թէ առաջին մանկութեան տարրական կրթութիւնը՝ որ այնքա՜ն ուշադրութիւն կը դրաւէ այսօր, ոչինչ կարևորութիւն կամ նշանակութիւն ունէր հին համբաւաւոր դասարաքակի մտքին մէջ։

Այս կերպով ամեն մէկ սրահ առանձինն տեսչի մը քմայ համեմատ իր կառավարական ուրոյն եղանակն ունէր, ինչպէս ամէն մէկ սրահի բաժին իր յատուկ վարժապետի ստեպ անդիտակից տնօրէնութեանց համեմատ ունէր իր ուսմանց ուրոյն ծրագիրը՝ ինչպէս նաև ուրոյն դասագրքերն ու մեթոտները։ Տեսակ մ'աւանդական՝ ինքնավարական ամուլ և վնասաբեր իշխանութիւն էր այն՝ որ ի զուր կը պրուէր վարժարանին մէն մի հատուածին մէջ, մէն մի վարժապետի հաճոյից և մտաւորական կամ բարոյական կարողութեան աստիճանի համաձայն։

Նոյն չփոթ վիճակի մէջ էր նաև դպրոցին պատմական դրութիւնը, որ իւրաքանչիւր հատուածի պետին քմայ՝ մարմնական պահանջներու տուած յաւէտ կամ նուազ կարևորութեան հետ ուղիղ համեմատութեան մէջ՝ կ'ընդարձակուէր, կ'ամփոփուէր, կը վոխվոխէր ու զանազան ձևեր ու կերպարանքներ

կ՚ասէնք չէ թէ միայն մէն մի սրահի՝ այլ անոր մէն մի բաժնի համար։

Պատժական միջոցները կամ հնարքները վեր վար միևնոյն-ներն էին ազգային բոլոր հին դպրոցներու մէջ գործածուած-ներու հետ, որոնց մասին վերջերս բաւական ուսումնասիրու-թիւններ կարդացինք հայ թերթերու մէջ։ Յաւէտ կամ նուազ անգութ և մերթ վայրագ նկարագիր մը կը կրէին դրեթէ ա-մէնքն ալ։ Ապտակ, թաթ, ականջ քաշել կամ սեղմել, ծունր կրկնել տալ, սրահի դրան քով կամ պատուհանի մէջ երկար ժամեր ոտքի վրայ կայնեցնել, ֆալախա, վայտով ծեծ ու նման բաներ։

Թաթի պատիժն ընդարձակ կիրառութիւն մ՚ունէր վարի սրահի՝ և աւելի հին ժամանակներ՝ վերինին մէջ ևս։ Ընդու-նուած սովորութիւն մ՚էր՝ որ աշակերտը ամէն անգամ որ չէլ-մանալով ձեռքն ետ քաշէր՝ որով զգաստարար թաթը կը վրի-պէր իր նպատակէն, կրկնապատիկ հարուածներով քաւէր իր ծանր մեղքը։ Քանի տարիէ հետէ վերցուած այդ անգութ պա-տիժը վերստին մուտք կը գտնէր Մեսրոպեան դպրոցի մէջ՝ Տէր Յակոբ «դանապաշա» քահանայի որով՝ որ մեծ կարևորու-թիւն կուտար մարմնական պատիժներու։

Կանգուն սպասցնելու պատիժն ստէպ ի գործ կը դրուէր ձեռքը գիրք կամ տախտակ և երբեմն ծանր քար մը տալով՝ զոր պէտք էր գլխէն վե՛ր՝ օդին մէջ բռնել՝ առանց բնաւ իջեց-նելու։ Խե՛ղճ պատանեկի ուժգր թևերը կը յոգնէին՝ այլ ևս պլանալով իրենց սպասը։ Բնական յոգնութիւնն ալ յանցանք մը կ՚ըլլար սակայն, զոր պատուելին հարկ կը դատէր պատժել ապտակը դէմքին կամ վայտը մէջքին իջեցնելով։ Պէտք էր վեր բռնել քարը՝ նաև վեր բռնելու անզօր թևերով։ Եղկելի մա-նուկը Սիսիփոսի պատիժը կը կրէր մէկ նոր ձևով։ Իօլի որդին անհեթեթ հսկայ մ՚էր և իր յաղթ ոյժով գործած անլուր ա-պիրատութիւնները կրնար քաւել դժնդակ պատիժով մը, իսկ Մեսրոպեան վարժարանի մէկ նորատի սանն ի՞նչ կրնար ըրած ըլլալ սոյնօրինակ պատժոյ մ՚արժանանալու համար։ տղեկի մ՚անզիտակից և ստէպ ներելի մէկ չարաճճութիւնը։ Այս այ-ընդակ պատիժի կիրառութեան մէջ հետաքրքրական պէսպէս-սութիւնները կը պատմեն դպրոցական կեանքի վերջերս հրա-տարակուած յիշատակագրութիւնք։ «Ահագին ցայտաւորք մը կամ ծանր՝ լեցուն զրոյց մը յանցաւորին ձեռքը կուտային,

կ'ըսէ Նարլեան, մէկը կը յատկացուէր անոր պահպանութեան՝ որ ճալոտը (գաւազան) ձեռքը կը հսկէր»։ Չանճարեղ երևակայութիւն արդարև՝ հին նահատակներու դժոխքեր չարչարանաց մեծահատոր յիշատակարանն՝ նորահաս նահատակներու իբր տանջանարան ծառայեցնել։

Խայտառակիչ ուրիշ ձև մ'ալ կար՝ որ ասկէ նոյն իսկ 30–40 տարի յառաջ կ'գործադրուէր Մեսրոպեանի վարի սրահներու մէջ։ Ցանցաւոր աշակերտի երեսը մրոտել մելանով՝ և այս վիճակի մէջ ոտքի վրայ սպասեցնել երկար՝ խո՛տ երկար ժամեր։ Կուրծքէն տախտակ մը կախուած կ'ըլլար, գործած ծանր յանցանքը խոշոր գրերով ծանուցանող ամենուն. կարծես մէկ բուն իսկ եղեռնագործ մ'ըլլար խեղճ պատանին։ Այս անարգ պատիժը բաւական չէր համարուէր՝ երբ պատուելիի բարկութիւնն անցած ըլլար ամէն չափ ու սահման։ Պատանի թիթապարտը այդ խայտառակ վիճակի մէջ սրահէ սրահ՝ դասարանէ դասարան կը պտըտցնէին, կամ դրան առջև ոտքի վրայ կը կեցնէին՝ արտօնելով ընկերակիցներն անոր երեսը թքնել անցած դարձած առեններին։ Քաղաքավարութեան ու եղբայրսիրութեան գեղե՛ցիկ դաս յիրաւի, որմէ ակներև կ'օգտուէր դեռատոյս պատանութիւնն՝ որ ընտասէր է բնազէս։ Գիտէ՞ք անգամ մ'ուր եղած է բանը,. և այս՝ Անդրկասպի մահուանէ երկար տարիներ ետքը։ «Ըմբոստ» մակդիրով տախտակը կուրծքին վրայ և երեսը մելանով սեւ սև՝ աշակերտը անարգօրէն խրկուեցաւ մինչև ծնօղական տունը։ Հայր ու մայր բողոքեցին պատժելու այս ծայրայեղ ձևի դէմ, և այդ ամօթալի հնարքը՝ որ հեռի էր պատուելիի չափաւորութեան — և նոյն իսկ լրջութեան — պատիւ բերելէ, մէյ մ'ալ ի գործ չդրուեցաւ Սուրբ Մեսրոպայ տան մէջ։

Փայտով ծեծը հասարակ էր վարի սրահներու մէջ։ Դործնական և արագ միջոց մ'էր այն։ Գաւազանն աշակերտի մարմնոյն որ և է մէկ մասը կրնար փայփայել։ Ըստ պատահման բան մը։ Խեղճ պատանեակի մ'որ վարժապետ է այսօր, անգամ մը քունը տարեր էր ամառուան աօթագին օր մը։ Արմակուրդ չկար այն ժամանակ աղջային դպրոցներու մէջ։ Գլուխն հանդարտիկ գրասեղանին հանգչեցուցած մո՛ւշ մո՛ւշ կը քնանար նա՝ երբ Տէր Առաքելի կոչտ փայտը յանկարծ կ'իջնայ կռնկին այնպիսի ուժգնութեամբ որ յանկարծակիի եկած խեղճ ուսանողը վար կ'ինայ գրասեղանէ և անուշտ վախէն՝ քանի մը օր

հիւանդ կը պառկի տունը։ Այս դժպհի արկածը մոռցած չէ նա ցասօր, այսինքն չիսուն տարի ետք։

Բարբարոս պատիժ մ՚ալ բանան էր՝ որ երկար տարիներ դործածուեցաւ Իզմիրի ազգային դպրոցին մէջ։ Ժամերով կը մնակէին յանցաւորը խաւարչտին ծակի մը մէջ՝ խպատ մեկուսացեալ արտաքին աչխարհէ։ Անդամ մ՚եղերական հետևանք ունեցաւ այս ծայրայեղ միջոցը, այսինքն անմեղ տղեկ մը միւս աչխարհ խրկեց պարզապէս։ 45 ի հրդեհէ յառաջ տեղի ունեցած է այս ծանր դէպքը Տէր Աւաքելի օրով՝ որ Ծաղկոցի դասատու էր և որ 120 ի չափ նորարոյս տղեկներու կը սորվեցնէր քերական և « մէկ կանոն »։ Պատմենք դայն։

Ութ–ինը տարեկան պատանի մը՝ ծանօթ ընտանիքի զաւակ՝ չգիտեմ ի՞նչ յանցանքի համար դպրոցի ընդհանը կը նետուի սոյն վարժապետ քահանայի հրամանով։ Երեկոյեան արձակուրդի ժամուն բանտարկեալ աչակերտն որ և է կերպով կը մոռցուի խոր բանտին մէջ գիշերային խոր առանձնութեան ժամանակ։ Գիշերը կը յառաջանար և տղան չէր դառնար տուն։ Ծնողք իրաւամբ վրդոված՝ կը հարցափորձեն, իրենց դեռատի զաւակին բանտական ըլլալը կ՚իմանան, և հուսկ ուրեմն լուր կը խրկեն Տէր Աւաքելի։ Քահանան դռնապանին վրայ կը ձգէ յանցանքը թէ մոռցեր է աչակերտը բանտէն հանելու աղոց արձակման ժամանակ։ Դռնապանը պատասխանատուութիւնը տէրտէրին վրայ կը նետէ՝ ըսելով թէ բանտէն հանելու հրաման չէ ընդունած իր դլխաւորէն՝ որու հրամանաւ վիակուած էր պատանին։ Ով որ ալ համարուէր յանցաւորը կամ համարատուն, դռնապանը կամ քահանան, չարիքն անդարմանելի էր։ Տղան գիշերայն կը հանուի բանտէն. սաստիկ վախցած էր անիկայ մութ խաւարի մէջ միմիայնակ ձգուած։ Վախի հետևանքէ՝ որ ծանր կ՚ըլլայ միչտ ախտաբանական տեսակէտով՝ (դի ուժգին բուռն այլայլանք մը յառաջ կուդայ՝ որ քիմիական աղդակներէ՝ ինչպէս են սոլորական դեղերը, չներդործուիր բնաւ), հէք ուսանողը անկողին կ՚իյնայ և երկար ամիսներ տառապելէ ետք՝ դպրոցական ձախող բանտարկման դժբաղդ զոհ՝ իր կեանքը կը տուժէ ամենացաւալի կերպիւ։ Ծնօդք չուզեցին այլ ևս Տէր Աւաքելի երեսը տեսնել՝ որ արդէն երես չունէր յանձնելու այդ պատուաւոր ընտանեաց տունը։ Անհաւատալի պատմութիւն, այնպէս չէ՞։ Այլ բոլորովին իրական է այն՝ զոր լսած եմ ցայսօր բաղդատ ընտանիքին բերնէն իսկ։ Այս եղերա–

կան դէպքը որ չատերու ծանօթ է, չերևար թէ բուռն սրտմըտութիւն կամ արտաքոյ կարգի իրարանցում մը պատճառած ըլլայ ժողովրդեան մէջ։

Հետաքրքրական ակնարկ մը ձգենք հիմայ Մեսրոպեան դպրոցի մեր ժամանակի վարժապետներու վրայ՝ իրենց պատժական իշխանութեան կամազատ կիրառման՝ կամ այդ մասին անոնց գործածած ինքնագիւտ և սաչպ ծայրայեղ ձեւերու և հնարքներու մէջ։

Սկսի՛նք վերի սրահէն։

ՄԵՍՐՈՊ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

(Շարունակելի)

ԿԵԱՆՔԸ

առ Ա. Ֆ.

Տե՛ս, ձիւն կը տեղայ, ձիւն շատ սպիտակ,
Սառոյց է պատել, երկիրը ճամակ,
Ցուսահատ սրտով հայր մը տխրադէմ,
Հաց ճգնի ճարել դողդոջ ցրտին դէմ,

Ա՛խ ի՞նչ կեանք դժխեմ։

Տե՛ս, ձիւն կը տեղայ, ձիւն շատ սպիտակ,
Սառոյց է պատել երկիրը ճամակ·
Մայր մ՛ալ սարսռայ, սիրտն լի արիւնով,
Կեանք տայ իւր որդւոց սառած իւր շնչով,

կեանք աղէսորով։

Տե՛ս, ձիւն կը տեղայ, ձիւն շատ սպիտակ,
Սառոյց է պատել երկիրը ճամակ·
Հիւանդ մը նստած, ճողճ իւր ճիջարան,
Չ՛ունի ո՛չ կրակ, ո՛չ հաց, ո՛չ դարման,

Ի՞նչ կեանք անկենդան։

Տե՛ս, ձիւն կը տեղայ, ձիւն շատ սպիտակ,
Սառոյց է պատել երկիրը համակ,
Անթիւ բոլիկներ, բոլիկ բոլտիկ,
Չ՝գտնեն շիւղ մ՝իսկ իւրեանց ձագուկին
Ի՞նչ կեանք անմեկին։

Տե՛ս, ձիւն կը տեղայ, ձիւն շատ սպիտակ,
Սառոյց է պատել երկիրը համակ.
Հարուստը նստեր մերձ վառարանին,
Վարէ կեանք անդորր եւ զուարթագին
Կեանք հեշտին այլ սին։

Երբ ձիւն կը տեղայ, ձիւն շատ սպիտակ,
Երբ սառոյց պատէ երկիրը համակ.
Ջեռն տալ աղքատին, դարման ձիւանդին,
Եւ կանգնել պաշտպան, որբին, մանուկին,
Ի՞նչ, չէ՞ կեանք անգին։

Եւ դուն, բարեկամ, որ ունիս վեհ սիրտ,
Օ՜ն գնա այցել աղքատին խրճիթ,
Օ՜ն է՛րթ յաւելուլ քո սրտի մորմոք,
Ան ձիւանդ չտառն որ ունի ոչ որ
Անո՛, կեանք քեզ յոկ։

18 Յունվար 1894
Գատը-Քէօյ

ՑԱՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ԴԻՄԱՔՍԵԱՆ

ՁՈՒՆԻ՛Ն

Չ՝ունի արեւ, չ՝ունի երկինք,
Սեւ աչերուդ կրակն ու ցող.
Չ՝ունի յուսին երազող,
Խոնկ - այտերուդ շիկնումն անգին։

Չ'ուզիւն յեռներն այն կոյս, աղուոր,
Անբիծութիւնը հոգւոյդ·
Չ'ուզի աննուն, անծիր բնոյր,
Կեանքիդ գաղտնիքն խորհրդաւոր։

Չ'ուզի ծովիկն եւ ո՛չ ամպեր,
Սրտիդ տրոփիւնն, հառաչ, կոծ·
Չ'ուզիւն գլխուդ չքնաղ, հոծ
Այդ ծաղիկներն դաշտերը ծեր . . . ։

Չ'ուզիւն աստղեր պլպլուն, հեծող,
Ձո սարսուռներն, յուզումներ·
Ո՛չ ալ զեփիւռն փափկաձեր,
Համպակ ճեռաձդ շոյանքն գըրող։

Չ'ուզի բոլորն կաճաչ հովտին,
Ձայնիդ անմեղ ու դալար·
Չ'ուզի շիրիմն — այդ ոեւ մայր —
Թախիծն անոյշ քո սրտիկին։

Բայց երբ օր մը նախանձահար,
—Բ'իւր բի՛ւր անէծք այդ օրին —
Ներսդ հոգւո՛վ եւ յուին
Փշրի գարուն դեռ կեանքիդ յար։

Վա՜յ այն ատեն Անոնք համա՛յն,
Լուռ, անկենդան վրայ մարմնոյդ
Պիտի խնդա՛ն . . . քեզ ի՞նչ փոյթ,
—Բաւ որ չ'ուզի՛ն դալուկդ մաճառաւ . . . ։

ԳԼՈՐԳ ՄԱՀԱՒԻՐ

ԲԺԻՇԿ ՏՕՔԹ. ՍԵՐՎԻԶԷՆ ԷՖԷՆՏԻ*

Կենսագրութեան արուեստը հետզհետէ մեծ կարեւորութիւն կ'ստանայ եւրոպական գրականութեան մէջ՝ որու մի չափագրգիռ ճիւղը կ'կազմէ այն՝ իբր իմաստասիրական և պատմական դիտութեանց լրացուցիչ մասն։ Ինչպէս փիլիքսական ազդեցութիւնները ժողովրդային մի շատ հանգամանաց բանալին կ'ընծայեն մեզ, նոյնպէս անուանի անձնաւորութեանց կենսագրական ճշգրիտ պատկերները կ'բացատրեն շատ դէպքերու ներքին լաւ կամ վատ պատճառները զոր պատմութիւնը դիտմամբ կամ անդիտօրէն անտես կ'առնու կամ տուեր մէջ կ'թողու։ Այս տեսակէտով իր ապրած դարուն վրայ անջնջելի հետքեր դրոշմող քաղաքագիտի մը, դիտնականի մը, գրիչի մը կենսագրական մանաւանդ պատմութիւնը դրեթէ ժամանակակից ամբողջ պատմութիւն մը կ'արժէ, և այս արժէքը գնահատելով է որ նշանաւոր դրիչներ նշանաւորագոյն կենաց նկարագիրներ մանրամասն գրի կ'առնուն և հանրային դպրութեան նոր նոր դանձեր կ'բերեն, դանձեր՝ որ ոչ միայն բարոյական ընտիր դասեր կ'պարունակեն, այլ և ցոյց կ'տան թէ ինչպէս շատ անգամ ժողովուրդներն կ'վարուին իրենց մտային և նիւթական բարիք տուող, լոյս, հարստութիւն և բարօրութիւն սփռող անձնաւորութեանց հետ։

Եւ արդի զարգացուն դրականութեան պտուղը չէ կենսագրականն։ Հինները կ'մշակէին այդ ճիւղը, և ո՞ր ուսանողն չէ կարդացած զմայլմամբ Պլուտարգոսի Զոյգ-զոյգ կեանքերն, Տակիտոսի Ագրիկոլան, և ուրիշ շատեր, ինչպէս նաև մեր հին դպրութեան մէջ Մեսրոպայ, Ներսէսի և այլոց կեանքը, թող բազմաթիւ սուրբերու վարքը։

Իսկ ներկայ դարուս մէջ երևելի և երբեմն աննչան անձերու գենսագրական պատկերներ չափ չունին և օրէ օր կ'բազ-

---

* Գրեց Տօքթ. Վահրամ Յ. Թորգոմեան, ի բժշկական համալսարանին փարիզու.։ — Վիեննա Մխիթարեան Տպրան, 1893։

մանան, մանաւանդ յիշատակագրեր ի Ֆրանսա։ Անուանի Ա. Տիւման իր անհամար վէպերու հնարահիւս չէնքն այդ յիշատակագրերու նիւթերէ յօրինած է և իր վայլուն երեւակայութեամբը զարդարած։ Եւ քանի որ դարս եսասիրական է և ո՛չ պրագէտ ոչ միայն իր տան հայելիին այլ և գրքի մէջ կ'փափաքի տեսնել իր պատկերն զոր ստէպ չհանչէր, տարակոյս չկայ որ կենսագրական գործեր անհամեմատ պիտի չատնանք։

Մեր մատենադրութիւնն ալ նորերս սկսած է այժ տալ կենսագրական հրատարակութեանց, և ինչպէս հերուն Մոխէ մէջ Հրանտ Ասատուր էֆէնտի իրաւամբ կ'գանգատէր, դժբաղդաբար անհոգութիւնն ու անտարբերութիւնը մեր արդիւնաչատ անձնաւորութեաց մասին, անյիշատակ թողած և մոռացման դատապարտած են անոնց կենաց մի չատ կարևոր պարագաներն, Ասոի կ'հետևին այն թերի և վերթ կիսկատար կենսագրական տեղեկութիւններն որ ժամանակ առ ժամանակ երևյած են Ամոթեայ Հանդէսի, Բազմավէպի, Արեւելեան և Մոխէ մէջ այլ և այլ նշանաւոր հայերու վրայ։ Թերևս այս թերութիւնն ի նըկատի առնլով Ա. Այվազեան էֆէնտի նախ Մոխէի, Հայբնէի և ապա Արեւելեան մէջ չվարանիր իր կենսագրած նշանաւոր անձերուն դէմքի աննշմարելի գծերն իսկ գունաւորել և պատմութեան թողուլ ընտրել այն մասերն որոց պատկերն կրնայ աւելի ամիսի և կենդանի մնալ ու առնուլ։ Իր մանրակրկիտ աշխատութիւնն արժանի է արդարև գովեստի և մեծանուն Պարոնեանի Ջրվերուն մօտ իր յատուկ տեղը պիտի ստանայ։

Ոչ նուազ ուրախակից կ'լինինք հայ գրականութեան հետ երբ կ'տեսնենք Տօքթ. Վահրամ Թորգոմեանն՝ որ պահ մը ի բաց թողլով բուժական գործիներն և իր պաշտօնի ծանր հոգերը գրիչ մեզք կ'առնու և փոքրիկ այլ չհեկեան տեղեկութեամբ մի կենսագրական տետրակ մը հայ Հասարակութեան կ'ընծայէ։ Եւ այդ տետրակն այնքան աւելի ընդունելի և մեծարելի է որքան իրեն ննթակայ ընտրած է ժամանակակից պատմութեան ամենէ հին, ամենէ պատկառելի և ականաւոր դէմքերէն մին, այս է հանրածանօթ Սերվիչէն էֆէնտին։ Երբ բանիբուն հայ բժիշկ մը կենսագիր կ'հանդիսանայ իրեն պաշտօնակից հանճարեղ բժիշկի մը, դիւրին է երևակայել թէ գիտակցութեամբ, խղճմտութեամբ կ'գրէ, և լաւ ևս կ'ընտրէ որ ի՛ պարզ, կոկիկ և վայելուչ ոճին ներքև խօսին Սերվիչէն էֆէնտիի պաշտօնական և ազգային նշանաւոր գործերը քան

թէ հռետորական հնարները և հարտասանական ձևերը զանոնք հաչակեն, իմաստուտ գիտենք, մեր երբեմն վարած դիւանապետական պաշտօնին բերմամբ, թէ քանի՛ կ'ատեր Սերվիչէն էֆենտի այդ ձևերը և որքան կ'սիրէր պարզութեան ներքև հիւթեղ և իմաստալից ոճ, ինչպէս որ է իրենը։ Ահա այս հակիրճ և բանիմաց ոճին հետևած է և Թորգոմեան էֆէնտի։ Բայց միթէ այդ կենսագրական պատկերն իսկականին լիուլի և կենդանի արտայայտութիւնն է—անշուշտ պատմական նկարագրի մասին, բայց ներուի մեզ յայտնել թէ՝ ոչ միայն այդ մասն ունի մութ կէտեր որ բացատրուելով Սերվիչէն էֆենտիի հնարագէտ և սուր իմացականութեան հանգամանքը երևան պիտի բերէին, այլ և զուրկ է կենսագրութիւնը վերլուծական յատկութենէ մը՝ որով անուանի բժիշկին ու կենցաղագիտին բնաւորութեան յատկանիշները, մարդն, իր ներքին գոյներովն պիտի յայտնուէին, և այդ յայտնութիւնը լիովին աննպաստ չպիտի լինէր այդ բարձր անձնաւորութեան։

Մեր նպատակն հետի է քննադատել Տօքթ. Վահրամ Թորգոմեանի կենսագրական երկն, որուն մէկ կողմէ անձուկ սահմանքն և միւս կողմէ անձուկ պարագաներ, կ'գուշակենք թէ չեն ներած անշուշտ աւելի ընդլայնում տալ իր ձեռնարկին։

Մեր փափաքն է տեսնել աւելի ստէպ Տօքթ. Թորգոմեանը գրական հրապարակին վրայ՝ ուր վաղուց երևցած չունէր և օգտակիլ իր գրչին արդիւնքն։ Փափաքելի էր նաև որ իր արհեստակից գիտուն հայ բժիշկներն իր օրինակին հետևելով իրենց գիտութեան համարձակ մաս մը նուիրէին բարոյական դեղի ալ կարօտ հայ ժողովրդեան։ Թերևս լոկ ոսկւոյ հետամուտ գըտնուող բժիշկներու գրական եռանդ մ'ազդելու համար է, որ Տօքթ. Թորգոմեան իր գործը կ'յանձնէ առ հայ ընթերցող։

ԾՆՆԴԵԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

Ծնունդ է։ Ըստ հին սովորութեան՝ արդուն կը լսուին եկեղեցւոյ զանգակներու միօրինակ ձայնն։ Ահա ընտանիքն կը զարթնու, պզտլուն աստղեր երկնից կամարէն հետզհետէ կ'անհետին, լուսինն՝ որ քիչ մ'առաջ ման կուգար լուսաճեմ, այժմ թաւկահար՝ ի զուր կը ջանայ մրցիլ լուսաշող արեգին ճառագայթներուն հետ։ Մեծ զարթնում ու ոգևորում։ Սպիտ խորհրդաւոր պահուն՝ փողոցներու և տուներու մէջ այր ու կին, ծեր ու մանուկ, ամէն ոք որոյ հետ և ես, սովորականէն աւելի կանուխ կը մեկնին տունէն և շտապաւ կը վաղեն եկեղեցի։ Փողոցներու մէջ աստ անդ կը դպին աչքիս հոյ օրիորդներ։ վերջին նորաձև ծանր շրջագգեստներու մէջ պարուրուած, գլուխնին գոյնզգոյն փետուրներով զարդարուն գլխարկներ դրած, ձեռնոցներ ի ձեռին, կ'քալեն սիգապանծ բարեգիկ սիրամարգի մը նման՝ հիացման ենթարկելով ամէն անոնք որ արդ ու զարդ, նազանք և պչրանք պիտի կրնայ սիրեն։ Իսկ ես կը դիտեմ այդ ամէնն զայրագին, չկրնալով ըմբռնել թէ Աստուածոյ տո՞ւնն թէ ոչ պարահանդէս կ'դիմեն այդ կիներն ու օրիորդները։ Այդ ախուր տպաւորութեամբ մինչ կը յառաջանայի դէպ յեկեղեցի, ահա ուրիշ հակապատկեր մը կը ներկայի աչքիս և կ'ըստիպէ զիս ծանր քալել։ կը տեսնեմ օրիորդ մ'որ բաց պատուհանէ մը գլուխը դուրս հանած, լսելի լինելու չափ բարձր ձայնով, կ'ըսէր իր մօրը որ շտապաւ դուրս ելնելու կը պատրաստուէր։

— Մայրի'կ, անկարելի պիտի լինի ինձ այսօր այս հանդիսաւոր օրս, այս մեւթի սեղեկիս մէջ փակուած մնալ, ես ալ կուզեմ երթալ եկեղեցի, բայց ի՞նչ օգուտ, շատ բան կը պակսի ինձ այս փափաքս կատարելու համար։ Շատ են իմ կրած զրկանքս որոց պատճառն դուն ես, մայրի'կ։ Չեմ կարող ալ հանդուրժել, համակերպիլ յորդորներուդ և ծագր լինիլ։ Մինթէ հնա՞ր է ժամանակիս ձևերուն և գազափարներուն հակառակիլ և զրկել զգլխիդ սակն աշխարհային հաճոյքէ ու վայելումներէ։ Դու մինակ հինը պաշտել ու նորը անգոհանալ դիտես։

— Նէ ի՞նչ կայ դարձեալ, ի՞նչու այդքան արդազած ես, աղջիկս։

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, մայրիկ, չե՞ս տեսներ իմ տարեկից ընկերուհիներուս նորաձև արդուզարդն օրմէ զուրկ եմ ես։ սիրտս կը փշրուի, հոգիս կը քաղուի քանի կը մտածեմ որ կուզես հինօրեայ հագուստներս հագնիմ և այսօրուան քրիստոնէական պարտաւորութիւնս կատարելու երթամ։

— Աղջիկս, եկեղեցին պարավայր չէ։ Հարկ չկայ բնաւ զարդարուն և նորաձև հագուստներու, եկեղեցին մեղմ արտաքին փայլ ու շուք չխնդրեր, այլ պարզութիւն, մաքուր սիրտ և ջերմեռանդն հաւատ։

— Նայէ, մայրիկ, դուն քաջ դիտես որ եթէ այսօր այս հագուստով եկեղեցի երթամ ծաղրաշարժ կերպարան մը պիտի ունենամ և ամէն տիկին և օրիորդ պիտի խնդան վրաս։ Մեր մէջ վատ սովորութիւն մը կայ, այս է՝ մանաւանդ այդ տեսակ տէրունական օրերու մէջ, հագուիլ չքնաւիլ

և կատարուելով ներկայանալ չէ թէ Աստուծոյ . . . այլ . . . : Բայց ես աղօթելու համար պիտի երթամ , միայն կը տեսնեմ որ շատեր միաս պիտի ծամեն , պիտի ծաղր ընեն զիս , երբ դիտեն — և կրներն եկեղեցւոյ մէջ զբարաւ ամենե աւելի կը դիտեն—թէ հինօրեայ լաթեր հագեր եմ : Թերևս նորատի աղջիկներու համար քիչ մը ներելի է համեստ արդուզարդն . հապա ի՞նչ ըսելու է կարգ մը արամբի տիկիններու , որոց հագուստը ո՛չ իրենց տարիքին և ո՛չ աստիճանին վայել է : Եկեղեցին պատրուակ մ'է բարեպաշտութեան , վասն զի բուն պատճառն զարդասիրութիւնն է , հանդիսաւոր տօն օրեր միայն կ'յիշէն եկեղեցին , մինչդեռ ուրիշ լուր օրեր կը տեսնեմ որ կանանց յատկացած վայրերն գրեթէ թափուր են :

— Աղէ'կս , իրաւունք ունիս : ժամանակները շատ փոխուած են : Հին-ման եկեղեցին ոմանց համար թատրոն է , նուագահանդէս կամ ցուցահանդէս : Սևեր հագած , քօղերով ծածկուած , ջերմեռանդ և աստուածավախ կիներու օրերն անցած գացած են , անցնելով և ամեն պարզութիւն , անդորրութիւն և բարօրութիւն : Բայց դու ուրիշ դաստիարակութիւն առած ես , ի փառս մարդկան չպիտի երթաս եկեղեցի , չպիտի անցնիս՝ երբ դուրս ելնես , այն պատանիներու աչքծակ ակնարկներու մէջէն , որ կարծես թէ առաջին անգամ կնկան երես կ'տեսնեն և կանանց երթևեկին գրեթէ կ'արգիլեն : Թո՛ղ աղջկունք և կիներն նուիրական պարտաւորութիւն մը կատարելու զգացումով մտնեն ու ելնեն եկեղեցիէն , թող վայելուչ այլ պարզ հագուստով , պարկեշտ և ազնիւ գնացքով շարժին , այն ժամանակ ոչ միայն Աստուծոյ հնազանդ գործ մ'ըրած պիտի լինին այլ և եկեղեցւոյ բակը դեգերող հանդիսատեսներն մեկիկ մեկիկ պիտի անհետին :

— Բայց , մայրիկ , այդ խրատներն լոկ ի՞նձ համար են . միթէ ես այս աշխարհէն չէմ . այս աշխարհն որ բոլորովին մերինէն տարբեր վարմունք ունի :

— Ի՞նչ փոյթ , աղջիկս , եթէ դուս մ'անձնէր ուրիշ կերպ կը հասկնան իրենց պարտաւորութիւնն : Գիտցիր որ կան շատեր որ հետզհետէ պիտի զգան թէ ծուռ ճամբայ մը կ'ընթանան և պիտի դառնան այն պարզութեան՝ մանաւանդ եկեղեցւոյ մէջ , որ քան ամեն պճնասիրութիւն մեծարելի է : Մի կարծեր թէ պչրող , զարդասեր և ամենուն աչքը գրաւելու փափաքող էակներն յաւերժ համակրութիւն ու ըմպելիք կը վայելեն , այլ անոնք որ ազնիւ շարժուձևերու հետ կը միացնեն գեղեցիկ հոգւոյ մը ձիրքը : Ուստի մի՛ տրտնջար . երբ քու բնական գողտրիկ ճաշակովդ հագուես , վայրկենական նախանձդ վանէ սրտէդ , և ինձ հետևէ . . . »

Այս խօսակցութիւնն աւելի կարճ տևեց քան գրելու համար՝ անցուցած ժամանակս , և տեսայ օրիորդն որ գրեթէ համազուած՝ ներս մտաւ , անշուշտ իր ծանրաբարոյ մօր խրատը կատարելու համար : Ես արդարև՝ մի և նոյն օրիորդն՝ եկեղեցւոյ աւարտմանէ ետև՝ ինչպէս որ դիտեցի , աւելի գալանոտգողի հնացուած և հետաքրքրութիւն կը պատճառէր՝ իր պարզ այլ շատ ճաշակաւոր կազուստովն ու խորհրդաւոր ակնածու շարժուձևովն , քան թէ այնպիսիները որ զարդերու մէջ կը լողային և թաւշի , անդուսի և գոհարներու մէջ անհետ եղած էին ,

10 Յունվար

ՄՈՒՍԱՅԻՆ

ՀԱՅ ԸՆԹԵՐՑԱՏԱՆ

ԳՍԱՆՀԻՆԳԱՄԵԱՅԻ ՀԱՆԴԻՍԸ

Ներկայ ամսոյս 6-ին, ինչպէս արդէն յայտարարուած էր, տեղի ունեցաւ վայելուչ պարզութեամբ և ոգևորութեամբ քաղքիս Հայ Ընթերցատան Յոբելեանն։

Արդէն կարգադիր Մասնախումբ մը կազմուած էր, որուն անդամներն էին,

Մեծ. Տ. Գաբրիէլ Ա. Ձէլէպեան
» Մեսրոպ Նուպարեան
» Յարութիւն Խլիքճեան
» Յակոբ Ալիխարեան

Սոյն Պատ. Մասնախումբն հանդիսի վայելչութեան համար ամեն պիտանի տնօրէնութիւններն ընելով՝ նոր կշիռ մը տուաւ սոյն ուսումնասիրական ժողովոյթեան և Պատ. Տնօրէն Խորհրդին բեռը թեթևցուց։ Օրերը առաջ՝ հրաւիրագրեր ղրկուեցան Հայ Հասարակութեան բազմաթիւ ընտանեաց, նոյնպէս օտար օրագրապետներու, որպէս զի հաճին մասնակից դառնալ սոյն բարեխորհուրդ հանդիսին, որով Հայ Ընթերցատան գոյութեան քառորդ դարեան տօնը պիտի խմբուէր, և պատուել ու խրախուսել այն անձնուէր և յառաջատեր ճգունքն, որոց արդիւնքն էր այդ հիմնարկութեան յաջառևութիւնը։

*Հանդէսը պիտի կատարուէր Պ. Հռիփսիմեան վարժարանի մեծ սրահն, որ պարզօրէն զարդարուած էր, բայց, դժբաղդաբար, մի քանի օրէ ի վեր, երկինն չէր խոստանար արևաւէտ աղուոր օդ, և կիրակի առաւօտեան, Իշմիրի համար հազուագիւտ երևոյթ, կ'սկսի թեթև ձիւն մը վազել, ձիւն մ'որ մինուղորտը կ'մթագնէ և իր հետ կ'բերէ ցրտաշունչ, կծու քամիով տամկութիւն՝ ոչ այն-

քան ախորժելի այն փափկասուն և վեհերոտ սիրտերու համար, որ եֆե-էնդի ահաշուք ստուերէն կ'խորշին, թէև այդ տարադիմ հլուանդութիւնն չյարգեր նոյն իսկ տաքուկ սենեկի մէջ փափկիկ բարձերու վրայ հանգիստ և ապահովութիւն վնտռտող էակները։ Եւ ձիւնն, իրօք, այսպիսի հանդիսաւոր օր մը, շատ արանց և կանանց եռանդէն մարած պիտի լինէր, նա մանաւանդ անոնց որ՝ սրբազարանի մուխին, թղթախաղի այլայլութեանց, երեկոյթներու հոտաւէտ և չերմիկ մթնոլորտի մը բուրումներու սիրոյն համար թերևս դիմադրաւեն ձիւն ու ցուրտ, այլ ոչ ուսումնասիրական ներկայացման մը համար։ Եւ իրօք՝ որոշեալ օրն՝ կարդադիր Մատնախմբին ակնկալութեան հակառակ, հանդիսավայրը խուռն բազմութեան մը տեսարանը չէր ընծայեր, այլ հազիւ մի քանի հարիւր հոգւոյ ներկայութիւնն, այնքան չքաւոր որքան քաղաքական Հայ Ընթերցատան համար։

Արդէն Գեր. Ս. Առաջնորդ Հայրն իր աթոռը բազմած էր և հանդիսականներն հետզհետէ կ'դիմէին կարդադիր Մատնախմբի առաջնորդութեամբ հանդիսավայրն, երբ Ցոբելեանի վոզն հնչեց Հոֆֆնէի քայլերգով, զոր Աղն. օրիորդ Մ. քրուհի Հալէպլեան ածեց դաշնակի վրայ՝ հանդիսական բազմութեան խոր և ակնածելի լռութեան մը մէջ։ Ցետոյ Գեր. Առաջնորդն բեմն ելաւ, որ զարդարուած էր դորդերով. իսկ մեր վեհափառ Սուլթանի պատկերն Օսմանեան դրօշներով չրջապատուած անոր վերև կ'փայլէր, ինչպէս նաև ԲՈԱՆՀԻՆԴԱՄԵԱՑ ՑՈԲԵԼԵԱՆ ՀԱՑ ԸՆԹԵՐՑԱՏԱՆ · 1869 - 1894 — դաբնեղարդարձանագիրը։

Գեր. Առաջնորդ Հայրն հակիրճ այլ աղդեցիկ ոճով բացատրեց Հայ Ընթերցատան Ցոբելեանի նպատակն, ինչպէս նաև այդ հիմնարկութեան զանազան բարոյական և մտաւորական օգուտներն, դրուատեց աղնուագիտ հիմնադիրներն, որոց մէջ առաջին տեղն, իրրև նախաձեռնակ, կ'բռնէ մեր Աղնիւ քաղաքակից Մեծ. Դ. Յ. Բաբալեան, որ այժմ եւրոպա կ'դանուի, յորդոր կարդայ

որ այդ հաստատութեան բարգաւաճման համար ազգա-
յինք չկրնան իրենց առատասիրտ ձեռնտուութիւնն և
չկանան գրքատունն ընդարձակ Մատենադարանի մը վե-
րածել, քանի որ ընթերցատունն լաւ դպրոց մ'է ընտիր
ղեկավարներ և ողջատուն գաղափարներ ստանալու, գովել
Հայ Ընթերցատան Պատ. Տնօրէն Խորհուրդն որ այնքան
եռանդուն գործունէութիւն ցոյց տուած է իր ստանձ-
նած պաշտօնն անթերի կատարելու բաժանորդագրու-
թեան նիւթական միջոցներով, որ դժբաղդաբար, նա-
խորդ փայլուն տարիներու բազատկմամբ, շատ սահմա-
ւոր են, և յոյս յայտնելով որ ապագային մէջ, ի շնորհս
ազգային բարերարներու, Ընթերցատան նիւթական վի-
ճակն աւելի ապահով դրութեան մը կ'վերածուի, օրհնեց
բոլոր անոնք որ ըստ կարողութեան օժանդակ ու սատար
կ'հանդիսանան այդ օգտաշատ հիմնարկութեան։ Ցետոյ
ըստ ծրագրի, Հայ Ընթերցատան՝ Պատենադպիր՝ Արգոյ Պ.
Ս. Թոգաթլեան՝ աչխոյժ և յստակ ձայնով կարդաց այդ
հիմնարկութեան քսանհիդամեայ գործողութեանց հա-
մառօտ Տեղեկագիրն, որ, սրտագին ծափահարութեան
արժանացաւ, և յայտարարեց այլ և այլ կողմէ հասած
շնորհաւորական հեռագրերն, ինչպէս նաև ուսումնակա-
նաց ոմանց նուէրները։ Ապա հետզհետէ խօսեցան հան-
դիսիս խմբագիրն, վեր. Հ. Ամբրոսիոս Քիւրէղեան և վեր.
Հ. Յովսէփ Թուխիկեան։

Բոլոր հանդիսականներն ուրախ զուարթ մեկնեցան՝
Հայ Ընթերցատան մաղթելով փառաւոր յիսնամեակ մը։

Վ.

ՏԱՐԵԴԱՐՁ ԾՆՆԴԵԱՆ

ՎԵՀԱՓԱՌ ՍՈՒԼԹԱՆ ԱՁԻԶ-ԽԱՆ ԳԱՍՊԻՏ ԳԱՅԻՍԵՐ

Օսմանեան Պետութեան և բոլոր իսլամական աշխարհին համար չկայ ոչ մ'այնքան վեհ և ցանկալի որքան մեր Օգոստափառ կայսեր Ծննդեան տօնածաղկն, որ միլիոնաւոր մարդկային սիրտեր կ'ընու խնդութեամբ և ցնծագին աղաղակներու և կայթիւններու աւետաբեր նշանը կ'ճառագայթէ, աւելի հզօր, աւելի որոնդոստ և խորհրդաւոր քան բիւրաւոր հրաթիռներու կայծերն և թնդանօթներու դոռոմն, վասն զի սիրտերն են, երախտագիտութեան աւիւնն է որ կ'խօսին, վեհանձնութեան և խնամատութեան արարքն են, սիրոյ և գթութեան առարկայիւ արտայայտութիւններն են որ կ'աղաղակեն և կ'վկայեն բարձրաձայն մեր փառաշուք վեհապետին մեծ հոգին և աննման հոգասիրութիւնն իր համայն հպա-

տակներու, առանց կրօնի և ցեղային խտրութեան, բարօրութեան և արդարութեան տիրապետութեան համար։

Եւ արդարև՝ չէ թէ մեր տկար դրիչն, այլ անուանի պատմաբանները ապագայ սերնդեան պիտի աւանդեն այն աչխարհաչէն տնօրէնութիւններն, այն տնտեսական, օրէնսդրական և կրթական բարեփոխումներն, այն զօրութիւնն որով Օգոստափառ սուլթանն օժտեց, իր քաղաքագիտական նուրբ հանճարին շնորհիւ՝ Օսմանեան լայնածաւալ պետութիւնն։ Նախախնամական պաշտօն մ'է այս, յաւէտ կեանքի օրինաց ուղղութիւն մ'որ չարութեանք կ'բարձրացնէ, կ'զօրացնէ Օսմանեան մեծաշուք գահն։

Եւ քաղքիս բոլոր Հասարակութիւններն՝ այս ակներև իրողութեանց ականատես, սրտեռանդն խնդակցութեամբ տօնեցին ներկայ ամսոյս 10ին վերհափառ Սուլթանի օրհնելի տօնադարձն և հրախաղութեանց և լուսավառութեանց մէջ կ'փայլէին ամենուն դէմքերն ցնծութեամբ, կ'մաղթէին ամենուն սիրտերն չնորհապարտութեամբ երկար ու բարեբաստիկ կեանք Օգոստափառ Սուլթանին համար, որ իրեն աթոռակից ընտրած է արդարութիւն և ճշմարտութիւն և միակ նպատակ՝ իր ժողովրդոց բարեբաստութիւնն։ ուստի կ'գոչէին խանդաղին, այս գոչումներուն միանալով և մեր տկար ձայնն, կեցցէ՛ միշտ, կեցցէ յաւէտ մեր Օգոստափառ կայսրն, ՍՈՒԼԹԱՆ ԱՊՏ-ԻԼ ՀԱՄԻՏ ԽԱՆ։

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պոլիս, 13 Փետրուար 1894

Բաբեկոմ. — Ի՞նչ, քառասունէն, դու ըսէ, վախսունէն ետք՝ գլուխ ես վերուցեր։ Կիները խելքդ են առեր, ճիշդ այն պահուն որ գեղեցիկ սեռն տգեղին վրայ տիրապետելու համար ոչ միայն իր ֆիզիքական այլ և մտաւորական հրապոյրներն ի գործ դնելու արիւն քրտինք կ'թափէ։ Եղ կ'քսես անոր հացին վրայ, թէև փոքր ինչ թխմու է այդ եղն և ոչ այնքան ախորժելի քնքուշ քմայ։ Ինչ, մի՞թ ունիս և պիս ծուղակը նետել այնպիսի խնդիր մ'առաջարկելով՝ որ գժտութեան խնձոր մը կրնայ դառնալ, եթէ երբէք ո և է լուծում գտնէ։ Եւ ի՞նչ է այդ հարցումդ։ — Պատիւորի հայ հուրիներն են աւելի հնարագէտ քան ոչ ցոնիական ափսնց հայ նայանուշներն (naïade)։ Այդ տեսակ հրատապ խնդիր մ'ով որ յանդգնի պարզել, տարակոյս չկայ որ այս կամ այդ կոզմէն յաւիտենական կրակին պիտի գառապարուի և, ինչպէս առասնանները հրեշտակներու գահէն, նոյնպէս ինք կարգ մը դիցուհիներու լուսափայլ ներկայութենէն պիտի արտաքսուի։ Ո՛ւր մնաց ես, ողորմելի մահկանացուս, որ՝ եթէ կայ բան մը կենաց մէջ չնչելի, կ'գտանեմ կըննային չունչն, բաւ է որ հոտաւէտ լինի, և կ'բաղձամ անդորր սիրով վարուիլ կիներուն հետ, քանի որ, իմ կարծեօք, կինն աւելն ուրեք կինէ—ի բաց առնելով այ–կինն, որ ներկայ դարուս բարի պտուղն է—քանի՞ բ ի՛նչ գոյն, ի՛նչ ձև, ինչ կազմուստ որ ունենայ կինն, ի՛նչ դէղ, ի՛նչ տաղանդ, ի՛նչ չնորհ որ ունենայ, ի՛նչ գլուխ, ի՛նչ լեզու, ինչ ծագումն որ ունենայ, կուզայ վայրկեան մ'ուր այդ ամէն բաները կ'թոթափէ և հաւասարութեան քօղը կ'հագնի։ Այդ վայրկենին մէջ կինն իր դերագոյն իշխանութեան կատարն է, ուսկից կ'ջնջէ երբ քաղաքակրթութեան տուած այլագոյն վէտերը (tatouage) իր մարմնոյն վրայ պրոշմելու կ'սկսի և մեղ բիւր ու բիւր ծեքծեքումներով երեւելու կ'ձգնի։ Այդ գոյներն ու ձևերն բրտային պատրանք են, տեսողական գործարանին խաղերն են, որով չատեր կ'մոլորին և իրր իրական երևոյթներ ընդունելով կ'սորոտին, կ'վատին՝ մինչ ծայրագոյն ժամն՝ երբ ամէն ինչ ոսկեգոյն վոշոյ նման յոգս կ'ցնդի՝ բիւրերու նուաղմամբ։ Թերևս այս է պատճառն որ

Շօրէնհաուր, այդ մեծ այլ մթագին հանճարն, կնոջ իրեւ գեղագանց կայանը կ'հռչակէ ոսկեթել վանդակ մը՝ հեւի պիղծ աչերու տեսութենէ, վանդակ՝ ուր պարտի կինը թռթռիլ գեղգեղուն թռչնիկի մը պէս իր բնատուր գունագեղ վեհաուրնեբով, կամ նման այն հնադարեան հուրիին զոր՝ ափրիկեան անհպելի և գահավէժ բարձանց վրայ բոյն դրած՝ իբր անդիմադրելի գեղութեան աննման տիպար, ճակատագրային թագուհի մը, կ'նկարագրէ անգլիացի անուանի վիպասանն՝ Իայտէր Հակարտ, իր Նէ (She) հրաշակերտ գործին մէջ, և ապա բուռն սիրոյ կայծականց մէջ մոխրի քատմելի կոյտ մը կ'վերածէ։

Բայց խնդրէն չչեղինք, բալեկաւ, կամ չաւ ևս, պիտի խնդրեմ որ ճշդես հարցումդ։ Ի՞նչ կ'իմանաս հնարագէտ ըսելով։ Կինը հնարագէտ, ի՞նչ բանի մէջ։ Տա՞ն մէջ, ամուսնո՞ւն մօտ, սիրահարի՞ն չուրջն, հայելիի՞ն առջև, թատրո՞ւնն, պարու սրահն, ընկերութեա՞ն մէջ, ո՞ւր, կ'աղաչեմ, բացատրէ, վասն զի կ'ըսեն թէ այս ամեն բաներն իր բաժինն են, իր տիրապետութեան կայաններն են։

Մինչև որ որոշակի չյայտնես միտքդ, չեմ կարող չօչափել իսկ այն բաղդատութիւնն որու տակ թակարդ մը կ'նչմարեմ։ Ա՛ւ այժմ չէ թէ անձուկ, այլ լայն խմաստով կ'աւնում առաջարկդ, և կ'ըսեմ — չկայ, բարոյական տեսակէտով՝ թէ ի չարն և թէ ի բարին, այնքան հնարագէտ արարած մը որքան կինն, թող լինի գեղկուհի կամ թագուհի։ Տարբերութիւնը մեծ չէ։ Իր հնարագիտութեան օրինակ Եւայի խնձորն հինցած փտած բան է. Դալիլայի մկրատն բաւական ժանգոտած, Ցուդիթին բաժակն՝ ատէպ կրկնուած, իսկ Պենելոպի կկոյն և Համանժան հնարներ քանիցս իրեւ հետևելի օրինակներ մեր կիներու յանձնարարուած։

Եւ սակայն ծանրագլուխ գիտուններ, ճաղատ իմաստասէրներ ղլացած են և դեռևս կ'ղլանան կնոջ հնարագիտութեան ձիրքն, չէ թէ սիրոյ, չէ թէ դաւի, չէ թէ զաւեչտական կամ եղերական դարձուածներու մասին, չէ թէ չատ փափուկ և ծայրագոյն վայրկեաններու մէջ՝ ո՛ւր անուն, հարստութիւն, պատիւ, կեանք, կնային նենգալի կամ երկնային մի ժպիտով, ուխտադրուժ կամ սրտայոյզ մի արտօսրով, դիւական կամ հրեշտակային մի ակնարկով ի կորուստ մատնուած կամ ծանր վտանգէ մ'ազատած են, ո՛չ, այդ չեն ուրանար։ Կենայ առօրին դի պաշ մասին ամեն մարդ, եթէ Համրակուտին չափ փափաք չէ, պիտէ որ կինն իր օձիքը կրնայ ազատել դժուա-

բին վիճակէ մը, կրնայ մինչև տաս հակառան վկաներու դէմ հնարամտութեամբ յաղթական կանգնիլ։ Ո՛չ, այդ ոչ ոք կ՚ուրանայ, այլ շատ իմաստուններ կ՚ուրանան որ կիներ յաջողի դիւտեր հնարել, Կորերնիկի, Քեպլերի, Նիւթընի պէս հանճարներու և Ֆուլդընի, Ուաթի, Ստէֆընսընի պէս գործիչներու կարգն անցնի։ Մեր մէջն իսկ այս առածն — Մաղերն երկայն խելքը կարճ՝ — իր նախատինք կ՚կրկնուի միշտ, և կրկնողները կարծեմ պատճառ ունին, հաչիւ ունին, շահ ունին այդ անբաւականութեան զգացումով օրօրել կիներն որպէս զի անոնց օրօրներէ չզրկուին։

Կինն ի բնէ ամեն բանի կարող է, բացի բանէ մը, այդ բանն է մարդէ հրաժարիլ։ Հիմակ կան կին բժիշկ, կին օրէնգէտ, կին դատաւոր, կին աստղագէտ, կին հոգեբան, կին սիրաբան, կին աստուածաբան, կին եկեղեցական, կին ոսկեհան, այլ թէ կան նաև կին ելեկտրագէտ — ի՛նչ բնածին արուեստ — կին հնարիչ, կին մեքենագէտ — աքանչելի՛ — որ Մօրսի, Էմիսընի չսպի ճարտար են, շատեր կ՚հաստատեն. բայց նամակիս սահմանը կ՚սահիլէ զիս ուրիշ անգամ խօսիլ այդ չնաչխարհիկ գտա՚ներու վրայ . . . ։

ՇԱՀՆՈՒՐ

ԼՐԱԲԵՐ

Քաղաքական աշխարհն հանդարտ է։ Հանդէսներ, ժողովներ ու ցոյցեր կ՚չարունակուին զանազան պարագայից առթիւ։ Սակայն համայն ԹՈՒՐՔԻԱ իր ամենէ ցանկալի հանդէսը կատարեց ներկայ ամսոյս 10 ին, այս է Օսմանեան Գահուն պանծալի վերհասկեան ծննդեան տարեդարձի տօնախմբութիւնն՝ այնպիսի խանդով ու աւիւնով որ յատուկ է միայն մեր վերհաւատ Սուլթանի հաւատարիմ ժողովրդոց, որ ջերմագին մաղթանք ուղղեցին առ Գերագոյն էն Նորին վերհաւատութեան արեւշատութեան համար։ Ոչ նուազ չքեղ էին Գերմանիա կատարուած հանդէսներն Ի իլիըմ կայսեր տօնադարձի առթիւ, որու նոր փայլ և ոգևորութիւն տուաւ Պիզմարդ իշխանին հաշտութիւնն իր վերհպատին հետ. հաշտութիւնն՝ որ շատ տխուրժելի տպաւորութիւն ըրաւ զերման

ժողովրդեան վրայ, այս պատճառաւ որ երկաթեայ մարդուն, դերմանական միութեան մի ազդեցիկ հեղինակին, անչուք դիրքըն անպատուաբեր կ'համարուէր մեծ ազգի մ'արդարասիրութեան։ Գերմանիա և Ռուսիա իրարու բարեկամական ձեռք կը կարկառեն, առևտրական պայմանագիր մը կ'ստորագրեն որով Ռուսիա մտնելիք պանազան ապրանաց վրայ մաքսային տուրքը պիտի նուազի և որ Ազգ. ժողովին հաւանութեան պիտի ենթարկուի։ Ուիլհելմ կայսրն ջերմագին կ'պաշտպանէ այդ պայմանագիրն՝ և Աղէքսանդր կայսեր խաղաղասիրական զգացմանց արդիւնքը նկատելով՝ կ'պնդէ որ ընդունելութիւնն Ռայխշտակի կողմէ անհրաժեշտ է ապագայ անպատեհութեանց առաջն առնելու համար։ ՌՈՒՍԱՑ կայսեր հիւանդութիւնն էվլուէնցաէ բաւական մտատանջութիւն պատճառեց ամեն ուրեք և ռուս ժողովուրդն գունդագունդ եկեղեցիները կ'դիմէր աղօթելու և իր սիրելի Ցարին առողջութիւնն հայցելու, որ արդէն զգալի բարւոքման մէջ է։ ՖՐԱՆՍԱ յուզման մէջ է ընկերային ծանր խնդիրներու պատճառաւ, յուզում՝ որ անպակաս է նաև իր ազգային ժողովին մէջ՝ ուր Պ. Թիվրիէ երեսփոխանին «կեցցէ՛ հասարակութիւնը» կոչելուն վրայ ազմկալի տեսարան մը տեղի կ'ունենայ և յանդուգն երեսփոխանն՝ որ դործաւորաց դասուն ներկայիչը կ'համարուի և միշտ բաղէնով իր պաշտօնը կ'կատարէ, ժողովէն կ'արտաքսուի։ Նաւային խնդրոյն վրայ վիճաբանութիւնը կ'շարունակուի, Լոքրուայ երեսփոխանին առաջարկը՝ թէ նոր մասնախմբի մը ձեռօք նաւատորմին վիճակն իքնին առնուի, թէև կ'մերժուի, արդէն կազմուած նաւային յանձնախումբն բաւական նկատուելով, սակայն տաք կռուի մը կ'բռնուի Ծէրվէ Ծովակալին հետ, կու իւ՝ որ քիչ մնաց մենամարտութեամբ պիտի վերջանար։ Պոնիէ զօրապետն՝ Նիկէր գետի մօտ՝ Թիւպուէզու քաղաքը կ'գրաւէ յԱֆրիկէ՝ առանց կառավարութեան հրամանին և Ֆրանսա կ'կոչուի համար տալու, մինչդեռ՝ ի չնորհս Տօտս զօրապետին, Տահոմէյի կռիւը վերջ կ'առնու, և թագաւորն գերի կ'բռնուի։ Բանամայի Ջրանցքի գործն, զոր նորակազմ ընկերութիւն մը սաստնած է, ի կատար հանելու կ'խոստանայ չորս տարուան մէջ՝ եթէ նոր բաժանորդագրութեամբ 3–6 հարիւր միլիոն ֆրանկի դումար մը գոյանայ, խոստանալով հին Ընկերութեան բաժնորդներու 6 % տոկոս տալու եթէ իր չահն 10 % եղնէ։ Ուսս ու դերման կառավարութեանց մէջ կնքուած առևտրական պայմանագրերն՝ չատ օրագիրներ՝ գլխաւորապէս

Ֆրանսական, երբեակ դաշնակցութեան տկարացման և այդ երկու մեծ տէրութեանց մերձեցման մի նշանը կ'համարեն, և կը դանդատին պաշտպանողական դրութենէ, որով Ֆրանսա Ռուսական արմատաց վրայ մաքսային տուրքն աւելցնելով՝ Ռուս ժողովրդեան դժգոհութեան տեղի կ'տայ. ինչպէս իրօք՝ Նովոյէ Վրէմ՝ ոչ միայն ռուս այլ Ֆրանսական շահուց վնասարեր կ'գտնէ այդ տրոց յաւելումն։ Միւս կողմէ թէև ռուսական քարխուղի տրոց թեթևում եղած է, սակայն Ամերիկա ևս նոյն արտոնութիւնն վայելելով՝ զգալի առաւելութիւն մը չերևիր Ռուսիոյ համար։ ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետն իր ուղևորութենէ կ'դառնայ։ Պ. Կլատսդընը, կ'լսուի թէ հրաժարելու միտում ունի, առարկելով թէ իր ալևոր վիճակը չներեր պետութեան ծանր գործերու հոգը տանիլ։ Այս լուրն ոմանք անհիմն կ'հրատարակեն և այլք, ինչպէս Թայմ, ընտրողական մօտալուտ պայքարի մը հնարը, իբր թէ Պ. Կլատսդընն պիտի դիտէ որ՝ եթէ այդ հրաժարականի խնդիրն ժողովրդեան մէջ յուզում և դժգոհութիւն պատճառէ, պաշտօնը պիտի չարունակէ, իսկ հակառակ պարագայի մէջ՝ պիտի քաշուի։ Ժողովարանին փակմամբ՝ անուանի ատենաբաններ կ'սկսին իրենց ճառախօսութիւններն Անգլիոյ զանազան կողմերը։ Պ. Պալֆըր իր ընտրողներուն կ'յայտարարէ որ յաջորդ ընդհանուր ընտրութիւնն իրլանտական ինքնօրինութեան վրայ պիտի դառնայ և թէ պարտին ղոյշ լինիլ որ Բրիտանական պետութիւնն անդամատելու ոևէ խորհրդի քուէ չտան։ Պ. Ջէմսըրէն նոյն թելը կ'զարնէ՝ յայտնելով թէ նախորդ նստաշրջանի մէջ կառավարութեան ներմուծած օրինագծերն նպատակ ունէին պարզապէս իրլանտական խնդիրը ոսկեղօծել և Լորտերու խորհրդարանի դէմ կռիւ մը բանալ։ ԻՏԱԼԻԱ. իր ելմտայոյզը հաւասարակշռելու, տէրութեան մէջ անդորրութիւնը վերահաստատելու միջոցները կ'խորհի զանազան ներքին զեղծումներու վերջ տալով։ Կառավարութիւնն ելմտայոյզին բացն, որ է 5 միլիօն ոսկիէն աւելի՝ դոցելու համար ժառանգական կալուածոց, աղի և այլ իրերու վրայ տրոց քանակութիւնը պիտի աւելցնէ, և լուցկիի և ալքօլի մենաւաճառութիւն հաստատելու տրամադիր է։ ՍՊԱՆԻԱ՝ Ափրիկեան գործերով, ԱԻՍՏՐՕ–ՀՈՒՆԴԱՐԻԱ ամուսնական և ընտրողական, ԱՄԵՐԻԿԱ. զանձային և մաքսային խնդիրներով կ'զբաղին

Ը Ն Ի Ա Ն

(L'UNION)

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԱՆԱՆՈՒՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԴԵՀԱՒ ԴԻՄ

ՀԻՄՆԵԱԼ 1828 ԻՆ

Ընկերական Դրամագլուխ և Պահեստի Ֆր. **82,000,000**

ԻՒՆԻՈՆ ապահովագրական ընկերութիւնս նկատելով որ Անգլ. ընկերութիւնները իրենց արդի սակագինէն 30էն 50 0/0 զեղչ մը կ'ընեն, պատիւ ունի ծանուցանելու իւր բազմաթիւ յաճախորդներուն և արդար հասամակութեան թէ պատրաստ է ընդհակ յատկացածական 20 0/0 զեղչ մը ոյն գումարին վրայ որ Անգլ. ընկերութիւնները կ'առանան իրենց սովորական 30 0/0 զեղչը ընելէ յետոյ,

ԺԱՆ Բ. ՊՕՍԿՈՎԻՉ
JEAN P. BOSCOWICH
Ընդհանուր Գործակալ Զմիւռնիոյ

Պ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳՈՐԾԱՏՈՒՆ

Հայոց մեծ փողոց, Բեշիկթէ ճաթարէն, ԹԻ 106

Սոյն տեղական գործատունս, որսորդաց վերաբերեալ կաշիէ, ձգախեժէ և թէ՛ լաթէ ամէն տեսակ պէտքերու լաւագոյնը շինելու պատիւն ունի. ամէնատկնիւ որսորդ մը իր քմահաճոյքը համեմատ ո և է խնդրանքի մը անմիջական պատրաստութեամբը, մեծ գիւրութիւն պիտի գտնէ։ Գաւառներէ ո և է խնդրանք կամ յուշակ ամենայն ճշդութեամբ կը դրկուի։ Մեր ձեռագ արտադրութիւնը ըլլալով՝ ունինք նաև ցամաքորդաց մեծ ու փոքր անասուններ, կանանց, դպրոցականաց, փաստաբանաց, դերգրաց, բաղանեաց։ — Ոչխարմորթերու զանազան պարագաներ, դրամի և սիկարէթի դրամապանակներ, թղթապանակ, զանազան գօտիներ, կապերա պարագաներ և այլն և այլն։

Յոյս մեծ ունիմ թէ, Յարգելի Ազգայիցս՝ հայ գործատուն մը բաջալերելու ազնիւ զգացմամբ՝ իրենց սիրտը մեզմէ գոհացնելու պիտի բարեհաճին։

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆ

ԶԱՐԵՀ ՇՆՈՐՀԱԻՈՐ

Հայոց Ընդ, Բեշիկթաշ Պոստա

Ամեն տեսակ դեղերու մեծ խնամքը պատրաստութիւն

Զարմանալի գիներ

Գառատներէ եկած հիւանդներու ամեն դիւրութիւն կը տրուի, իրենց հիւանդութեանց տեսակին յարմար բժիշկներ կը ներկայացուին և անոնց պէտք եղած դեղերը մինչև իսկ գառատները կը ղրկուին։

ՄԵՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Դ. եւ Լ. ՃԷՐԻՏՃԵԱՆ

Հայոց Ազգ Ընդ

Մեր վաճառատան մէջ կը գտնուի անոյշին ամեն տեսակ պարէն, ինչպէս՝ ալիւր, բրինձ, արդար եղ, շաքար, խտհուռ, ձէթ, մաքարոնի, ապուրի համար խմորեղէններ, պանիր, պնակաբներ, անուշեղէններ, գինի, քօնեակ, և այլն, և այլն և ամեն ինչ որոց պէտքը ղգալի է ամեն տան և մանաւորաբար խոհանոցի մէջ։

Խիստ ժամն և ամեն մրցում արհամարհող գիներ։

Վ. ՍԻՏԻ — V. SIDI

Մեծ կտրվածուն Բուրիզեան և Անգլիական ճաշակով։

Ամենալնտիր կազմ, Նուագատուներու և Տումարներու

ԽԻՍՏ ԶԱՓԱԼԻՈՐ ԳԻՆԵՐ

17, Պարպարեաց խան, Ցրանկոց Ընդ

ԲԱՌԱՐԱՆ ԱՆԳԼԻԵՐԷՆԷ Ի ՀԱՅ Վ· Յ· ՅԱԿՈԲԵԱՆ, յօրինեց հետևողութեամբ, Ո-ԵԴՐԵԷ և Ո-ՐԴԷ Հայկազն բառագրքոց, առաւել քան 45,000 բառ, ոճ և այլն։

Անգղերէնի ի Հայ-աշխարհիկ բառգրքի մը անհրաժեշտ պէտքը ի վաղուց ղգալի եղած էր· սոյն պէտքը լիովին գոհացուցած է Անթոլիա գոլէճի ուսուցիչներէն Վ· Յ· Յակոբեան էֆէնտի պատրաստելով իր երկու պաշտօնակիցաց ջանկութեամբ։

Բաց ի սովորական բառերէ և ոճերէ կը պարունակէ նաև «գիտութեանց, արուեստից և դեղեցիկ դպրութեանց» վերաբերեալ բոլոր բառերն և ոճերն, պարզուած իրենց ճիշտ հայերէն համանշանակներով, հետևողութեամբ Ֆաջունիի, Ա-գեբեանի, Նորայրի, Կոլոեանի և Նուպարեանի Գաղ· Հայ· Անգլ· և Գերմաներէն բառագրոց և գիտական-արուեստական նորագոյն գործոց մանրակրկիտ բաղդատութեամբ, ի հարկին նաև տառէրէնով։

Սոյն բառգրքին կցուած է նաև· 1· Անգլիերէնի մէջ գործածական դարձած լատիներէն, դաղիերէն, իտալերէն և այլն ոճեր։ 2· Յաւուրց անուանց ցանկ մը՝ հինգ մեծերով· 3· Տարբական քերականութիւն մը Անգլիերէն լեզուի, յորում պարզուած են մանրիկներու դէրն և զօրութիւնն, անգլ· հնչման և շեշտերու մանաւանդ կանոններն, համառօտագրութիւնք որ յայժ գործածելի են լեզուին մէջ· 4· Աւել և այլ նշանք, հնչումներն, «մեծ խնամով Հայս տառ»։

Ամբողջ գործը «փոխանակ 35ի» որ խոստացուած էր՝ 40 թերթ պիտի լինի։ Բաժանորդագինն 4է անդին պարզ կազմ 30 դրշ· լաթ· 35· 40 և 8 ֆրանք, յետ լրանալոյ գինը պիտի ըլլայ՝ 40· 45, և 50։

Փափաքողք պարտին դիմել Հրատարակչին Զ· Թորոսեան գրավաճառ Պոլիս, Պահճէ-Գաւռ նոր բոստին դէմ թիւ 4· ուր է «մխակ» կեդրոնատեղին գործոյս։ Ա· թերթին նմուշը ձրի կը տրուի դրատուներէն։ Գրքին Ա· մասը, կէսը (20 թերթ) թղթակազմ կը տրուի բաժանորդից։ Հրատարակուած է 34րդ թերթը և կը մնայ մինչև 6 թերթ։

ԵՐԱԽԱՅՐԻՒ, բանաստեղծական և թատերական տրձակ և տաղաչափական գրուածոց — Գրեց Գ· Մ Ի·ՕԼՄԻՋԵԱՆ, հրատարակիչ Պ· Փալնց կ· Պոլիս· Զաքմաքճլար, թիւ 20· Բաժանորդագին 5 դրշ· Յետ ապագրութեան 7 50։

ԿԻՆՆ ԻՐՐԵՒ ԱՄՈՒՍԻՆ· — Բրօֆ· Հէռմանն Գլէնդէլի· Թարգ· Մ· կ· Նագիկեան· կ· Պոլիս տպագր· 3· Մատթէոսեան— Գին՝ 12 1/2 դրշ։

ՌԺԻՇԿ ՏՕՌԹ· ՍԷՐՎԻՋԻՆ ԷՖԷՆԴԻ· գրեց Տ·Թ· Վ·ԱՀՐԱՄ Յ· ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ ի բժշկական Համալսարանէն փարիզու· Վիէննա Մխիթարեան Տպարան· 1893· Գին ֆր· 4· 50։

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ պատկերազարդ· յօրինեց Գ· Ա· ՄԱԼԱԹԵԱՆ· կ· Պոլիս· Տպագր· Նշան կ· Փերպէրեան 1893· Գին դրշ· 4։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ՏԱՐԵՑՈՅՑ
1894

Տպարանաց

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ՆՇԱՆ Ս. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Կ. Պոլիս- Լուի Զ-պոլիս Ճոպոլեի Թի- 61

Այս պրօսպէկտուս ու հետաքրքրաշարժ հատորն ունենալ փափաքողք կրնան դիմել Մամուրեան Տպարանն՝ և Պ. Կարապետ Գուլումճեանի խանութին։

ԳԻՆ 6 ղրուշ արծաթ

ՏՊԱԳՐԱՏՈՒՆ ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

Այն Տպագրատան մէջ կը տպուին զանազան գրութիւններ, գիրք, տեղեկագիր, հաշուեգիր, տոմսակներ և այլն և այլն։

Օրնակի գործեր տալել տալու պէտք ունեցողք ազդայինք կը հրաւիրուին դիմել Մամուրեան Տպագրատունն և անտարակոյս գոհ պիտի ըլլան թէ տպագրութեան մաքրութեան և կանոնաւորութեան, թէ թղթի ընտրութեան և գիներուս աննման չափաւորութեան մասին։

Մամուրեան Տպագրատունն կը գտնուի Ս. Մեսրոպեան վարժարանի կից։

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ

Մ ՄԱՄՈՒԼԵԱՆԻ

	Դահեկան	արծաթ
Ջաւիկ (Վօլմէր)	5	
Ֆիլտին (ապառաժ,		
Մէքրօ–Մեղաս, Ժան և Բօլէն, Ձեմմակ ու Սև (Վօլմէր)	4	
Վերմէր (Կէօթէ)	8	
Մենատաանի աղօրին (Տ. Պաճոն)	3	
Յէվիլմի սափրիչը (Պոմարշէ)	3	
Դաղտնիք Բարիզի (Լօժէն Սիւ) 8 հատոր	96	50
Հազար ու մէկ դիչերներ 6 »	74	50
Երեք Հրացանակիրք (Ա. Տիւմա) 3 »	36	
Քսան տարի ետք » » 4 »	46	50
Պրաժլօն դերկոմս » » 12 »	115	
Ամսրի » »	16	50
Իվանօէ (Վ. Սքօթ) 3 հատոր	29	
Անիծեալն (*** Արբայ) 4 հատոր	38	25
Ամուրիի մը երազները (Իք. Մարմէլ)	6	50
Աչխարհի չրջանն ութսուն օրուան մէջ (Ժ. Վէրն)	12	75
Խորհրդաւոր կղզի (Ժ. Վէրն) 3 հատոր	28	
Մանկտիք (Շանֆլէօրի)	9	25
Նիպերիտականի մը Յիչատակը	3	
Համառօտ պատմ. Բնական դիտութեան (Ա. Պըքլէյ)	10	
Մանր վէպեր ու դասեր տղոց համար (ապառաժ)		
Բանալի հայերէն չարադրութեան Բ. պէպ	3	
Գիտելիք ու պարտիք տղոց Դ. պէպ	5	
Ընդհանուր պատմութիւն համառօտ Մաս Ա.	5	
» » » » Բ.		
» » » Հատոր Բ.		
Առաչին Ընթերցարան	2	
Երկրորդ ընթերցարան Ե. պէպ	2	50
Տունէն դուրս Թատերախաղ	5	
Իւարանութիւն Բ. պէպ	5	
Աւազդարանութիւն աղչկանց համար	5	
Արեւելեան Մամուլ 25 տարուան (1871–1895)	1242	
Նաոպի Նոդր (Օնէ)	5	
Ռերուպակ (Խոդնէ)	3	

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Իզմիրի համար տարեկան արժ. մէճ.	3 ½
» » վեցամսեայ	2
Կ. Պոլսոյ և այլ երկիրներու համար տարեկ.	4
վեցամսեայ	2 ½
Աղէք. վարժապետներու համար Իզմիր տարեկ.	2 ½
դուրսերու համար »	3

ԿԱՆԽԻԿ ԼՍԵԼՔ

Ա. Մամուլ կ'հրատարակէ նաև ձանուցումներ չափաւոր պայմաններով։

Ո և է նամակ, յօդուած ու գրուած ուղղեալ առ խմբագրութիւն եա չեն դարձուիր։

Թէև Ա. Մամուլ ունի յատուկ դործակալները ի Կ. Պոլիս

Մեծ. Նշան Պէրպէրեան
61 Եուխ Ջապչէ ճադեսի,
և
Մեծ. Ց. Յանիկեան
Հելուէկ եան — Կալաթա

որոց միջոցաւ կարելի է բաժանորդ գրուիլ և թերթերն ստանալ, սակայն այն բաժանորդներն որ կ'փափաքին ուղղակի ընդունիլ իրենց թերթերն կարող են դիմել առ խմբագրութիւնս իրենց հասցէն որոշակի նշանակելով և միանդամայն տարեգինն՝ Օսմանեան թղթադրամ ուղարկելով։

Մեր հասցէն,

Խմբագրութիւն ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՈՅ — Իզմիր
Rédaction d'ARÉVÉLIAN MAMOUL —Smyrne.